

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

«Герої російсько-української війни 2014–2023 рр. з Надвірнянщини»

Студентки 2 курсу, групи СОІ-2м
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Попович Лесі Володимирівни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Єгрешій Олег Ігорович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Дрогомирецька Людмила Романівна

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Івано-Франківськ 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Попович Л. В. Герої російсько-української війни 2014-2023 рр. з Надвірнянщини. Івано-Франківськ, 2024. 106 с.

У дипломній роботі проаналізовано історіографію з теми сучасної гібридної російсько-української війни, а саме зображено праці істориків, які «по гарячих слідах» досліджували події з їх початку та пропонували кожен свою періодизацію воєнних дій. Також охарактеризовано певні джерела з теми, зокрема свідчення родичів полеглих воїнів з Надвірнянщини. На основі досліджень науковців описано події в Україні з 2014 р. до 2023 р. Завдяки свідченням родичів та друзів Героїв України коротко зображені життєві шляхи кількох воїнів надвірнянців. Окреслено можливості використання цих біографій на уроках історії в школі і позакласних та виховних заходах, а також представлено різні прийоми та методи застосування їх до навчального процесу.

Ключові слова: гібридна війна, періодизація, Герой України, біографія, прийом, методи, інформаційні технології.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	7
РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (2014–2023 РР.): ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ	16
РОЗДІЛ 3. БІОГРАФІЧНИЙ ОПИС ЗАГИБЛИХ ГЕРОЇВ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НАДВІРНЯНЩИНИ	37
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ БІОГРАФІЙ ГЕРОЇВ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА УРОКАХ ТА ГУРТКОВИХ ЗАНЯТТЯХ	58
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Споконвіків огидний сусід намагається стерти нашу Україну з лиця землі і не винятком стало ХХІ ст. Сучасна гібридна, (а згодом і гаряча її фаза) російсько-українська війна змусила кожного українця переосмислити цінності у своєму житті. З війною відкрилися помилки та недопрацювання у патріотичному та громадському вихованні дітей та молоді. Школярі чітко побачили на яву фразу, яку їм часто повторювали вчителі історії: «Історія це закономірний процес. Вона має властивість повторюватися». Важливо в теперішній час, в час коли саме відбуваються події говорити з учнями на тему повномасштабного вторгнення, щоб діти бачили, що історія – це «не вигадки, а реальне життя». Найбільш актуальним завданням нині, на наш погляд, є виховання дітей у ненависті до ворога і всього, що походить від нього: культура, мова, ігри, контент тощо. Важливо, щоб молодь змогла передати це наступним поколінням і таким чином не повторювала помилок наших предків.

Найперші люди, яким ми повинні завдячувати за спокійне життя – це наші мужні воїни, наші Ангели Охоронці, які нас захищають від агресора. Вони жертвують всім, що мають заради свого народу та своєї землі, а ми майже не знаємо їх, не знаємо своїх Героїв, не знаємо завдяки кому ми живі. Звісно – це неприпустимо, тому в даній роботі ми знайомимося зі своїми захисниками з Надвірнянщини, які вже відійшли у вічність та віддаємо їм честь і хвалу.

До того ж, у школі без методики не обійтись, тому і для вивчення біографій наших воїнів вчителі повинні її застосовувати. Знайомство дітей з людьми, які віддали своє життя за незалежність Української держави підійме їхній патріотичний дух, покаже добрі риси характеру, які потрібно в собі розвивати, додасть їм відчуття гордості за своїх співвітчизників і закарбує в їхній пам'яті назавжди існування величезної любові в людських серцях, яку повинні носити в собі всі без винятку. Виховання дітей в такому напрямку є актуальним у всі часи.

Об'єктом дослідження є біографії героїв сучасної російсько-української війни 2014–2023 рр. з Надвірнянщини.

Предметом дослідження є передусім методика вивчення біографій героїв російсько-української війни на уроках та гурткових заняттях.

Метою дипломної роботи є аналіз біографій загиблих воїнів російсько-української війни 2014–2023 рр., які народилися або чия доля була тісно пов'язаною з Надвірнянщиною; пошук методів викладання їхніх біографій у шкільній та позашкільній гуртковій роботі.

Виходячи з поставленої мети авторкою дипломної роботи визначено наступні завдання:

- проаналізувати джерела та історіографію проблеми;
- простежити особливості протікання російсько-української війни 2014–2023 рр.;
- висвітлити біографії героїв російсько-української війни Надвірнянщини, що загинули на фронті;
- охарактеризувати методи використання біографій героїв сучасної російсько-української війни на уроках та гурткових заняттях з історії.

Хронологічні рамки дипломної роботи. Нижньою межею дослідження є 2014 р. – обумовлена тим, що саме цього року розпочалася кривава боротьба за права українців під час Революції Гідності. Верхня межа – 2023 р. – останній рік перед теперішнім, 2024 роком. Боротьба триває і досі. Ще страшніша і ще кривавіша.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють передусім Надвірнянський район, звідки родом воїни, біографії яких досліджуємо. Разом із тим авторка усвідомлює, що задля кращого аналізу їх біографій доцільно також подекуди розширювати теоретичні межі роботи – націлюватися на територію усього Прикараття, а також території всієї України, на яку вдерся агресор.

Методологічною основою магістерської роботи є методологічні принципи і методи дослідження. Автором використано принципи історизму, науковості, всебічності, а також історико-порівняльний метод, історико-системний метод та метод періодизації.

Наукова новизна магістерської роботи отриманих результатів дипломної роботи полягає у постановці, узагальненні та аналізі проблеми дослідження. У роботі вперше на основі інтерв'ю з родичами полеглих воїнів досліджено біографії кількох Героїв України Надвірнянського краю; удосконалено тезу щодо виховання молодого покоління на прикладі людей, які віддали своє життя за Незалежність України; а також комплексно упорядковані вже існуючі методи роботи з історичними постатями на прикладі сучасних воїнів, та вироблені деякі нові.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що зібраний і систематизований матеріал може використовуватися вчителями на уроках та в позашкільній гуртковій роботі, а також у вищих педагогічних закладах для підготовки студентів, що прагнуть стати вчителями.

Структура та обсяг дослідження зумовлені його метою та завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (96 позицій) та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи сягає 108 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Зрозуміло, що якщо йдеться про сучасність то першоджерела матимуть особливу природу – як правило це опитування свідків, сучасні періодичні видання, опубліковані чи неопубліковані документи тощо. Із одного боку досліджувати сучасність простіше, але із іншого – складно складніше, бо інформацію доцільно всесторонньо перевіряти, зіставляючи з іншими фактами.

Для того аби вповні розкрити нашу проблему не можна обійтися без опитування свідків – близьких чи далеких родичів наших героїв, сусідів, знайомих. Ми свої свідчення оформили у матеріали приватного архіву Лесі Володимирівни Попович, вони зберігаються у нас вдома. Хочеться виділити свідчення Бакоти Оксани Миколаївни із с. Назавизів Надвірнянського району Івано-Франківської обл., яка проживає у с. Назавизів [1]; свідчення Гринішак Івана Юрійовича, який також проживає у с. Назавизів [2]. Можна в особливий спосіб відзначити свідчення Липовенко Вікторії Володимирівни, яка проживає у м. Надвірна. Цікаво, що вона є волонтером [3].

Свідчення Молотковської Галини Василівни також знадобилися для розкриття біографії наших Героїв. Вона проживає у с. Перерісль Надвірнянського району Івано-Франківської області, працює кондитером на дому у рідному селі [4]. Свідок Нагорняк Дмитро Миколайович наприклад є студентом Духовної семінарії імені священномученика Йосафата УГКЦ. Наші свідчення були зібрані у м. Івано-Франківськ [5]. Свідчення Синоверської Галини Михайлівни, 1965 р.н. були нами зібрані на малій батьківщині респондентки – с. Лісна Тарновиця [6], а свідчення Скорецького Мар'яна Тарасовича, 2002 р.н. у Надвірні [7]. Промовисто, що респондент працює у піцерії «San Remo» у м. Надвірна. Респондентка Сопилук Іванни Ігорівни народилася у с. Чорний Потік Надвірнянського району Івано-Франківської області тимчасово проживає с. Яблуниця і працює у готелі «Шпиці» покоївкою [8]. Усі свідчення зібрано і записано Лесею Попович.

Якщо зробити узагальнюючий висновок по цих першоджерелах то напрошуються наступні проміжні узагальнення. Усі свідчення звісно мають суб'єктивний характер і їх не так легко перевіряти з офіційними даними, бо зазвичай їх просто немає. Але вони унікальні, бо є першими щодо розкриття біографій наших героїв новітньої російсько-української війни. Ці свідчення йдуть в контексті так званої живої історії.

Якщо продовжувати тематику джерел то вартує також звернути увагу на деякі опубліковані документи і матеріали. До таких, на наш погляд, можна віднести «Білу книгу антитерористичної операції на Сході України (2014–2016 рр.) під загальною редакцією І. Руснака» [9], «Военно-історичний опис російсько-української війни (січень 2023 р.)» [10] «Декларацію «Про боротьбу за звільнення України» [11], Інформаційно-довідкові матеріали щодо хронології подій 2014–2019 років ...» [12]. Ці матеріали є дуже вагомим джерелом зображення подій новітньої російсько-української війни, бо майже «по гарячих слідах» відображають ці події, володіють високим ступенем довіри, містять чимало цінної статистичної інформації. Варто також назвати Лист Міністерства освіти і науки України від 2 жовтня 2017 р №1/11-9918 [13] та указ Президента України від 24 березня 2014 р. № 339, поміщений у Офіційному віснику Президента України [14], які пролили світло на відповідний стан речей у зазначені хронологічні відрізки.

Треба сказати і про історіографію адже попри тривання новітньої російсько-української війни українські історики, як то кажуть «по гарячих слідах» намагаються дати військовим подіям фахове тлумачення, окреслити перші періодизації, написати «дебютні» книги». Вже з 2014 р. українські історики активно розпочали дослідження війни, яку запровадила країна агресор. У своїх численних наукових і науково-популярних працях, присвячених збройній агресії російської федерації проти України, зокрема, В. Грицюк [26], М. Гребенюк [31], О. Пашкова [27] та інші значною мірою зосереджували увагу на періодизації АТО, що відбувалася на Сході. На момент проведення їхніх досліджень конфлікт на Донбасі перебував у центрі зацікавленості українських

науковців. Українські історики намагалися визначити її характер і суть. Перші спроби таких досліджень з'явилися приблизно у 2017 р. та зосереджувалися на аналізі подій, пов'язаних з антитерористичною операцією на Донбасі і були цим обмежені. Наприклад стаття тандему авторів В. Грицюка і О. Пашкової так і називається «Історична періодизація російсько-української війни: методологічні аспекти та наукові рефлексії» [27]. Ці автори одними з перших запропонували періодизацію війни, якою нині послуговуються вже чимало дослідників.

Багато праць воєнній проблематиці (у тому числі збройній агресії російської федерації проти України) присвятив також історик М. Гребенюк, про якого згадували вище. Він також значною мірою зосередив свою увагу на періодизації АТО, що відбувалася на Сході. Деякі свої праці М. Гребенюк написав у співавторстві. У цьому ряді варто назвати солідну статтю «Історична періодизація антитерористичної операції на Сході України (14.04.2014–30.04.2018)», яка вийшла друком у відомому виданні «Український історичний журнал» [31].

Можна припустити, що перша спроба створення періодизації була представлена таки військовими фахівцями і була розроблена спеціалістами науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України. У своїй роботі автори детально проаналізували хронологічний розвиток ключових подій новітньої російсько-української війни, виокремивши його основні етапи. Вони поділили конфлікт на кілька важливих періодів, що відрізнялися метою, характером і тактикою бойових дій. Проте, ця версія періодизації була лише частковою, оскільки охоплювала події до 2016 р. і розглядала збройну агресію виключно в контексті конфлікту на сході України [9]. Зрозуміло, що нині ці періодизації потребують уточнень.

Згодом ця концепція була використана, як база для подальшого вдосконалення та поглибленого аналізу на основі розвитку подій на Донбасі та відкриття нових матеріалів, зокрема архівних даних. Значно переглянута версія періодизації, яка вже охоплювала анексію Автономної Республіки Крим та м.

Севастополь як стартовий етап російської агресії проти України, пізніше була запропонована як методичні рекомендації для шкіл. Ці матеріали отримали схвалення Міністерства освіти і науки України і були рекомендовані для використання вчителями історії як допоміжний ресурс [12].

На наш погляд, одним з найдієвіших українських дослідників сучасної російсько-української війни слід назвати Павла Павловича Гай-Нижника. Він, зокрема, запропонував виділити сім етапів у розвитку російсько-української війни з 2014 р. по 2023 р. [21]. Автори (а часом П.Гай-Нижник пише статті у співавторстві) застосовують у своєму науковому лексиконі поняття: «період», «етап», «фаза» тощо. Напрацюванням Павла Гая-Нижника притаманний передусім: глибокий аналіз, екстраполяції з історичними епохами, розлогі узагальнення. Такі статті легко і цікаво читаються, можуть з науково-популярним стилем. Крім того, варто окремо виділити книгу відомого українського історика, який нині проживає у США Сергія Плохія «Російсько-українська війна», яка дуже добре описує протікання війни від 2014 до 2023 р. [43].

Значний внесок у методіку вивчення історичних постатей зробили К. О. Баханов [55], А. А. Бульда [58], В. О. Комаров [67], О. І. Пометун [89], О. Удод [49,50] та Г. О. Фрейман [90]. Заслужують на увагу також праці: А. С. Пінчук «Методологічні засади вивчення історичних постатей у шкільних курсах історії (30-ті-80-ті рр. XX ст.)» [88]; Н. Венцева, «Вивчення історичних постатей в курсі історії України всьомому класі» [60]. Усі ці роботи акцентують увагу на активних способах вивчення історичних постатей і є дуже корисними для вчителів.

Як відомо, 24 лютого 2022 р. відбулося масштабне вторгнення збройних сил російської Федерації на територію України. Збір і систематизація фактичних даних про події російсько-української війни почалися відразу після початку бойових дій. Зокрема, вчені Національного університету оборони України здійснювали щоденний аналіз перебігу війни.

У березні 2022 р., згідно з рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України, була заснована воєнно-історична комісія, завданням якої стало збирання та систематизація матеріалів, а також проведення аналізу фактів і подій, що стосуються російсько-української війни, починаючи з масштабного вторгнення російських військ 24 лютого 2022 р.

Варто додати, що описування історичних подій є другим етапом у воєнно-історичних дослідженнях війни, що здійснюються на емпіричному рівні. Періодизація – це один із ключових методів для вивчення військових конфліктів. Основою цього підходу є поділ військових дій на певні часові інтервали – періоди, етапи, фази – кожен з яких відрізняється своєю воєнно-політичною метою, характером і змістом. Межі періоду визначаються подіями, що стали переломним моментом у перебігу конфліктів. Кожен період включає в себе низку військових кампаній та операцій, що потребує уточнення будови періодизації. Ця будова може також складатися із фаз та етапів, які деталізують розвиток конфлікту в межах кожного періоду [27].

Історіографічне вивчення проблематики періодизації російської агресії проти України знайшло своє відображення також у наукових працях В. Ільницького та О. Куцької. Дослідники зібрали великий обсяг інформаційних матеріалів та провели аналіз наявних моделей періодизації [34].

На наш погляд, було помилково вказано, що праця «Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016)» [9] є результатом роботи іншого підрозділу, проте насправді періодизація, представлена у цьому виданні, була розроблена авторським колективом науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України [27].

Професор, доктор юридичних наук Володимир Василенко вперше здійснив ґрунтовний політико-правовий аналіз вторгнення росії в Україну і запропонував термін «російсько-українська війна» у 2014 році. Наведемо декілька цитат з його праці: «Те, що в певний період Російська Федерація використовувала свої Збройні сили приховано, не має юридичного значення, не

може і не повинно заважати кваліфікації її неспровокованого збройного нападу на Україну як акту агресії»; «Російська агресія має ще одну – менш помітну – мету, яка полягає в перевірці готовності й спроможності західних демократій протистояти силовим методам реалізації реваншистських та експансіоністських планів Російської Федерації» [19].

Революційні події кінця 2013 - початку 2014 року та швидка реакція на російське вторгнення в Україну сколихнули низку професійних та наукових міждисциплінарних круглих столів за участю національних та міжнародних науковців. Не став винятком і Ужгородський державний університет. Історичний факультет організував представницький круглий стіл 21 листопада 2014 року «Революція Гідності в Україні: здобутки та прорахунки» [45].

Ключові питання, пов'язані з поточними подіями на Донбасі, були оперативно розглянуті в доповідях учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, що відбулася в Маріупольському національному університеті 28 листопада 2014 року. На конференції були представлені також студентські доповіді про політичну міфотворчість напередодні виникнення «гарячих точок» на Донбасі [32].

Однак, відчувається брак методично-специфічних праць, присвячених вивченню історичних постатей, а саме сучасних Героїв України у школах та позашкільних гуртках. Значна частина наявної літератури має «загальний», а не методичний характер, що, звісно, не применшує її значення. Навпаки, саме краєзнавча література наочно демонструє плідність краєзнавчих досліджень вітчизняних істориків та фахівців. Інша справа – методологічна література, якої вистачає, але має ще одну особливість. Більшість праць такого характеру не пристосовані для загальноосвітніх шкіл, а тому не можуть сприяти вивченню історичних постатей, в даному випадку воїнів ЗСУ у школах та позашкільних гуртках. «Багатство» краєзнавчих досліджень зумовлене досить солідною матеріальною базою. Краєзнавці, як правило, проводять масштабні дослідження і будують свої публікації на зібраних польових матеріалах, архівних матеріалах,

періодичних і неперіодичних виданнях. На сьогоднішній день перед ними стоїть важливе завдання: досліджувати історію Героїв свого краю.

Насамкінець підсумкам першого розділу варто вказати наступне.

Вивчення сучасної російсько-української війни стало важливою частиною наукової літератури останніх років. Історики, політологи, соціологи та фахівці з міжнародних відносин активно вивчають різні аспекти конфлікту. Окремі важливі напрямки досліджень стосуються аналізу причин, перебігу та впливу війни на міжнародні відносини та на внутрішні суспільно-політичні процеси в Україні та росії. Варто також згадати ще таких авторів та їхні наукові здобутки:

Нині уже напрацьовано багато досліджень причин та початку російсько-української війни. Деякі українські історики вивчають причини та передумови нинішнього конфлікту, зосереджуються на геополітичних та соціальних аспектах, зокрема на тому, як росія розглядає Україну в контексті «пострадянського регіону» та її відносин із західним світом. Часто історики аналізують роль Криму і Донбасу в нинішніх двосторонніх відносинах і те, яку роль ці регіони відіграють у розпалюванні конфлікту між двома країнами. Відомий український історик Володимир В'ятрович часто звертається до питання історичних маніпуляцій та їх політичного використання росією. Зокрема, він аналізує історичні маніпуляції як основу для розпалювання сепаратизму на Донбасі. Деякі політологи та соціологи акцентують на ролі інформаційної війни в російсько-українському протистоянні. Вони зокрема досліджують, як російська пропаганда керує громадською думкою, нав'язує історичні «байки» та створює альтернативні реальності для підсилення своїх геополітичних бажань. Вони також досліджують, як медіа в Україні та росії використовують національні наративи для легітимізації своїх політичних і військових дій. Розглядаються стратегії дезінформації, що використовуються для дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні та створення негативного іміджу українського уряду в очах російської аудиторії. Деякі історики фокусуються на розвитку гібридної війни, її психологічному та інформаційному вимірі, описують, як різні форми

пропаганди, інтернет-ресурси, соціальні медіа і політичні маніпуляції використовуються в контексті війни. Окремі роботи розглядають, як інформаційна війна не лише впливає на сприйняття конфлікту, а й на мобілізацію націоналістичних настроїв в Україні.

Частина дослідників аналізує перебіг війни та військові стратегії. Деякі з істориків пише про політику росії щодо України і детально аналізує воєнні аспекти конфлікту, деякі праці зосереджені на стратегії росії, її військових цілях та способах ведення війни, аналізують реакцію України на російську агресію, вивчають, як українська армія модернізувалась та адаптувалась до нових викликів. Окремі дослідження зосереджені на аналізі бойових операцій на Донбасі, а також на еволюції української армії та її стратегіях в умовах війни з росією. Акцентується увага на питаннях мобілізації, участі добровольчих батальйонів та впливу війни на місцеві громади.

Частина спеціалістів вивчає вплив війни на соціально-політичні процеси в Україні та росії. Їхні роботи, зокрема, зосереджуються на соціальній мобілізації під час війни, її впливі на формування української національної ідентичності, а також на процесах зміни політичних інститутів в Україні. Частина спеціалістів описує, як війна змінила українську політичну культуру і сприяла формуванню нових політичних наративів. Є історики, які досліджують трансформацію російського суспільства під впливом війни з Україною. Вони акцентують на внутрішніх соціальних змінах, авторитаризмі та націоналізмі в росії, вивчають, як війна стала каталізатором для посилення централізації влади та формування нового типу суспільної свідомості в росії. Значна частина робіт містить глибокий аналіз процесів, які відбуваються в російському суспільстві під час війни, зокрема, через призму змін у політичному та громадському житті.

Відрадно, що є історики, які вивчають також міжнародний контекст війни. Зокрема досліджується не лише безпосередній конфлікт, а й більш широкі геополітичні аспекти, аналізується міжнародна реакція на анексія Криму та війну на Донбасі, зокрема роль Заходу, санкції та дипломатичні зусилля. Нерідко в

працях описується роль міжнародних інституцій, таких як ООН та ЄС, у врегулюванні конфлікту. Зокрема вивчається роль НАТО та США у забезпеченні безпеки України. В окремих роботах акцентується увага на співпраці України з НАТО, допомозі західних партнерів та проблемах міжнародного права, пов'язаних з анексією Криму.

Назагал праці істориків, політологів і соціологів, що стосуються сучасної російсько-української війни, свідчать про глибоке осмислення не лише причин і перебігу конфлікту, але й його глобальних наслідків. Протягом останніх років значно розширилось коло наукових досліджень, що висвітлюють вплив війни на національні ідентичності, політичні трансформації та міжнародні відносини. Ці роботи є важливим внеском у розуміння не лише історії війни, але й її майбутніх наслідків для України, росії та світу в цілому. Але основний висновок напрошується наступний – нині всі дослідження стосуються, так би мовити, макрорівня вивчення новітньої російсько-української війни. Натомість мікрорівень – біографії героїв війни з різних регіонів наразі не досліджувалися зовсім. Можна констатувати хіба що наявність окремих публіцистичних статей, які, втім, не мають наукового характеру.

РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (2014-2023 рр.): ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ.

Після початку повномасштабної війни, стало очевидним, що війна росії проти України поступово набуває того сенсу, що потребував перегляду і модифікації вже існуючих періодизацій. Логічним продовженням цього ланцюжка стало оновлення цих підходів з урахуванням подій 2022 р. Зокрема, згаданий нами вище український дослідник П. Гай-Нижник запропонував виділити сім етапів у розвитку російсько-української війни з 2014 р. [21].

Уведення авторами поняття «підготовчий етап» фактично ускладнює його інтеграцію до загальної схеми періодизації збройної агресії, що триває з 2014 р. Спеціалісти науково-дослідного центру воєнної історії спільно з Інститутом історії України НАН України також зробили спробу перегляду та переосмислення структури періодизації збройної агресії після подій 2022 р. [26].

Слід звернути увагу також на періодизацію авторів Куцька О., Ільницький І., яка значно доповнена та взята за основу як найбільш повноцінна, на думку автора магістерської роботи, зокрема періодизація передбачає поділ основних періодів на фази. Важливо зазначити, що дослідники виключили термін «початковий період» для опису анексії АР Крим, що значно спрощує загальне розуміння періодизації та не порушує її хронологічної послідовності. Однак, вона залишається незавершеною, а деякі положення викликають суперечки, зокрема через сильний поділ першого періоду на фази, що є подекуди нелогічним.

Оновлена періодизація війни росії проти України була висвітлена на сторінках праці «Рік незламності: крах операції «Z», підготовленої експертами науково-дослідного центру воєнної історії Національного університету оборони України. Видання присвячене аналізу першого року російсько-української війни. Варто зазначити, що періодизація війни ще не завершена і, ймовірно, потребує подальшого дослідження [33].

Масштабне вторгнення російських збройних сил в Україну у 2022 р. звісно вразило світову спільноту, оскільки цей етап російсько-української війни

перетворився на найбільший військовий конфлікт у Європі з часів Другої світової війни. Особливою рисою цього наступу стало одночасне просування з трьох різних напрямків, зокрема з раніше окупованих територій України, таких як АР Крим та із окупованих областей – Донецької і Луганської. Крім того, використання росією чоловічого населення окупованого Донбасу як бійців, незалежно від того, чи це було примусово, чи добровільно, додатково засвідчило, що агресор розглядав ці території як стратегічний плацдарм для подальшого наступу вглиб України. Враховуючи це, початок російсько-української війни слід аналізувати з 2014 р, оскільки всі дії держави-окупанта були спрямовані на поступову реалізацію загарбницьких планів щодо України [27]. Ми назагал погоджуємося із цією тезою.

Вирішальною фазою реалізації задуму з руйнування та загарбання українських територій, стало розпочате росією під керівництвом В. Путіна у лютому 2014 р. військове вторгнення, яке відбувалося у формі гібридної війни з елементами асиметричної тактики та носило чітко виражені окупаційні наміри [24]. Можна також погодитися із цією думкою.

У Москві почали усвідомлювати, що втримати Україну під її впливом стає неможливо і режим В. Януковича в Києві приречений. Російські геополітичні стратеги розпочали розробку нового плану для дестабілізації та ліквідації Української держави. В результаті, у Раді нацбезпеки Російської Федерації був підготовлений документ, який називався «Про кризу в Україні». Це був комплексний і масштабний план, який передбачав дестабілізацію ситуації та інтеграцію дванадцяти українських областей разом зі столицею, Києвом, до складу росії [22]. У цьому документі підкреслювалося, що події в Україні становлять пряму і безпосередню загрозу ключовим інтересам РФ.

Серед чинників, що призвели до дестабілізації в Україні, було виділено два основних:

1. Тривала та систематична діяльність США і їхніх союзників, спрямована на руйнування історичної єдності російського народу.
2. «Абсолютний крах української державності» [51].

У лютому 2014 р. російська федерація розпочала збройну агресію проти України, здійснивши вторгнення з південного напрямку – через Кримський півострів. Протягом наступних восьми років до нового повномасштабного нападу у лютому 2022 р. російсько-український конфлікт характеризувався хвилеподібними загостреннями та зміною форм, охоплюючи кілька різних періодів. Деякі з цих періодів можна розглядати як окремі кампанії, що є частинами великої війни. [27].

Перший період. Окупація Криму та міста Севастополь – 20 лютого 2014 р. – початок квітня 2014 р. Цей період збройної агресії росії проти України був відносно короткотривалим – близько півтора місяця. Поділ цього періоду на фази є певною мірою відносним. На думку дослідників, події першої фази стосувалися створення так званих юридичних підстав для ухвалення політичних рішень щодо інкорпорації Криму та Севастополя до складу РФ. Події другої фази, натомість, були пов'язані з прийняттям політико-правових рішень з боку української влади, зокрема щодо передислокації ЗСУ на материкову частину країни відповідно до нових обставин.

Перша фаза – прихована агресія російських військ на територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Проведення референдуму, захоплення держбудівель та незаконна анексія Криму до складу російської федерації 20 лютого 2014 – 18 березня 2014 рр. Початок цієї фази фіксується 20 лютого – тобто її це нижня межа [27]. Захоплення Кримського півострова збройними силами було офіційно підтверджено навіть самою російською владою, що засвідчується існуванням медалі «За повернення Криму», на якій виکارбувана відповідна дата початку подій [21].

Протягом першої фази російські військові, діючи без будь-яких розпізнавальних знаків, за сприяння місцевих колаборантів, взяли під контроль адміністративні установи, захопили важливі стратегічні об'єкти та не допустили Збройні Сили України, заблокувавши їх [27].

Згодом відомий український політик Сергій Тарута дав свій коментар стосовно дій місцевої адміністрації та силових структур у той період: «Ми не

усвідомлювали після подій у Криму, що військовий конфлікт стане реальністю. Ми вважали, що буде достатньо переконати людей у Донецьку, і ситуація стабілізується» [47].

Тож 16 березня 2024 р. росія організує на території Криму так званий референдум щодо статусу півострова, причому без участі міжнародних спостерігачів та із порушенням українського законодавства. Результати цього незаконного голосування не були визнані ані Україною, ані Європейським Союзом, ані Сполученими Штатами, а також низкою інших держав світу. В процесі окупації Автономної Республіки Крим брали участь приблизно 20 тисяч російських військовослужбовців, частину з яких пізніше було передислоковано на Схід [40].

Таким чином, перший період охоплював – від 20 лютого до 24 березня 2014 р. і був обмежений географічно територією Кримського та Керченського півостровів. Він завершився повною та незаконною окупацією Криму.

Незважаючи на те, що впродовж першої фази керівництво України здійснило низку заходів для протидії військовій агресії росії – серед яких були приведені Збройні Сили України в стан повної бойової готовності, посилена охорона державного кордону та оборона ключових державних і військових споруд, а також проведені певні заходи підготовки до можливого наступу рф з 2 березня, проведена часткова мобілізація 17 березня – активний збройний опір держави агресору так і не був здійснений. 18 березня 2014 р. був підписаний «договір» про так зване прийняття Криму до складу росії. Ця дата, разом із 20 лютого, також була виکارбувана на медалях міністерства оборони росії, які вручали військовослужбовцям, що брали участь у захопленні Криму.

Отже, процес окупації Кримського півострова російськими військовими силами розпочався 20 лютого 2014 р. Уже вранці 24 лютого росія почала перекидати свої підрозділи спецпризначення до Севастополя. Цих військовослужбовців, одягнених у камуфляжні форми без розпізнавальних знаків і в масках, називали «зеленими чоловічками». Під приводом захисту російськомовного населення на території Криму, Держдума рф надала путіну

дозвіл на введення військ в Україну. Поручуючи домовленості щодо розміщення бази Чорноморського флоту РФ у Криму, росія почала направляти додаткові війська разом із бронетехнікою. Перші два кораблі, «Калінінград» і «Мінськ», прибули 26 лютого. У цей же день представники нелегітимної кримської влади почали активну пропаганду серед українських військових, переконуючи їх перейти на свою сторону. Водночас російські спецпризначенні, видаючи себе за представників так званої «самооборони Криму», почали піддавати насильній блокаді українські військові частини та кораблі. Саме цей період став вирішальним етапом у процесі окупації Автономної Республіки Крим [23].

11 березня 2014 р., під контролем окупаційних сил та колабораціоністів, Верховна Рада Криму на позачерговій сесії ухвалила так звану «Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим та Севастополя». Вже 16 березня на території півострова було організовано так званий «референдум» щодо визначення статусу Криму як частини Росії. Наступного дня, 17 березня 2014 р., президент російської федерації офіційно визнав «незалежність» і «суверенітет» Республіки Крим. Того ж дня путін підписав указ про підписання договору між російською федерацією та Республікою Крим щодо її «включення» до складу росії і створення нових адміністративних одиниць у рамках Російської Федерації [21, с. 454].

24 березня 2014 року виконуючий обов'язки президента України О. Турчинов підписав указ, який офіційно дозволив виведення українських військових підрозділів із Криму та Севастополя. В контексті опору України проти агресії з боку Росії, цей період, відомий як «Окупація та анексія Автономної Республіки Крим», цілком виправдано можна назвати «Фронтом без спротиву» [21, с. 454]. Захоплення півострова призвело до втрати близько 11 тисяч із загальної кількості (15 тисяч) військовослужбовців Збройних Сил України, що знаходилися на території Криму. На материкову частину України вдалося евакуювати «4 тисячі 130 військових, серед яких: 1 тисяча 422 офіцери; 1 тисяча 835 старшин, сержантів, матросів і солдатів; 103 курсанти Академії

ВМС. Разом із військовими з півострова виїхало також 20 працівників ЗСУ і 750 членів родин військовослужбовців, зокрема 276 дітей» [21, с. 454].

Друга фаза – переміщення підрозділів ЗСУ та інших військових формувань на материкову частину України – з 19 березня 2014 р. до середини квітня 2014 р. ВРУ ухвалила Декларацію «Про боротьбу за звільнення України» лише 20 березня. Однак жодних реальних дій з визволення хоча б частини Криму не було здійснено, окрім формальної заяви [21, с. 454].

Ця фаза позначалась невідомістю в ситуації, розгубленістю та співпрацею місцевих колабораціоністів з окупаційною владою, а також браком ефективної комунікації між державним і військовим керівництвом України. Попри це, 23 березня 2014 р. українське керівництво ухвалило рішення про виведення підрозділів Збройних Сил України та інших військових формувань на материкову частину країни (згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2014 р.). Процес передислокації завершився у середині квітня [27, с. 8].

Таким чином, втрата Україною контролю з боку державних структур над ситуацією в Криму, фактичне припинення діяльності державних інституцій на півострові, а також відсутність Збройних Сил України, інших військових підрозділів та правоохоронних органів, спричинили закінчення процесу окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь росією.

Другий період – збройний конфлікт на Сході України – квітень 2014 – 23 лютого 2022 року). У цей час, із березня до початку квітня, російські спецслужби активно готували ґрунт для подальшого вторгнення та окупації південно-східної частини України, намагаючись скористатися розгубленістю серед українського населення та деморалізацією особового складу Збройних Сил України, спричиненою подіями в Криму. Крім того, росіяни прагнули використати нерішучість і слабку реакцію тимчасового українського уряду. Переорієнтація основних зусиль російських спецслужб на територію Донбасу стала початком другого етапу військової агресії РФ проти України [27, с. 8].

Другий етап період гібридної війни росії був пов'язаний зі спробою перенести воєнні дії на територію материкової України. Це відбувалося через активізацію агентурної мережі росії та направлення терористичних формувань до російськомовних і політично проросійських регіонів країни. Метою цих дій було фінансування і розпалювання сепаратистських та колабораціоністських рухів у цих областях і містах [21, с. 454].

Перша фаза – порушення державного ладу в південно-східних регіонах України. Операція зі звільнення Донецької та Луганської областей силами антитерористичних підрозділів України. Втручання військових сил рф з початку квітня до 5 вересня 2014 р.

Перший етап знаменував собою підготовку російськими спецслужбами збройного конфлікту на території Східної України квітень – червень 2014 року. За сприяння російських спецслужб громадяни російської федерації та завербовані українці формували на території Донецької та Луганської областей нелегальні збройні угруповання, які представляли собою гібридні збройні формування. Вони включали як кадрових військових російської армії (так званих «відпускників»), так і колишніх співробітників силових структур РФ (так званих «відставників»), членів російських націоналістичних груп, ветеранів бойових конфліктів, а також частину місцевого населення, яке було залучене до цих незаконних формувань [9, с. 32].

Створення та розширення мережі сепаратистських угруповань, а також вербування й тренування бойовиків супроводжувалося провокативними акціями суспільно-політичного характеру та терористичними діями. Це включало проведення проросійських мітингів, здійснення терористичних атак, захоплення й утримання адміністративних споруд, проголошення нелегітимних псевдодержавних утворень. Одночасно здійснювався інформаційно-психологічний тиск на місцеве населення шляхом приниження української мови та культури, а також спотворення історії України. В результаті дії незаконних збройних формувань призвели до блокування діяльності державних органів на території Донецької та Луганської областей. Вище державне керівництво

України було змушене розпочати антитерористичну операцію (згідно з рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року) [27, с. 8].

Події на Сході України набували стрімкого розвитку та швидко переросли у збройний конфлікт. Уже 13 квітня 2014 р. уряд офіційно оголосив про початок АТО і направив військові підрозділи в райони Донецька та Луганська з метою відновлення контролю [21, с. 454].

Тим часом 25 травня 2014 р. відбулися президентські вибори, за результатами яких П. Порошенко був обраний главою держави. Водночас, активізувалися дії російських бойовиків та спеціальних підрозділів, які посилили свою атаку на українські збройні сили. До прикладу, наприкінці травня тривали запеклі бої за контроль над Донецьким міжнародним аеропортом, 14 червня в Луганську було збито український транспортний літак Іл-76, що призвело до загибелі 9 членів екіпажу та 40 десантників [21, с. 456].

Другий етап – операції зі звільнення Східної України від угруповань терористів, контрольованих росією 1 липня – 23 серпня 2014 року. До кінця серпня 2014 р. підрозділи антитерористичної операції провели більше ніж 40 успішних військових операцій, в результаті яких було звільнено понад дві третини тимчасово окупованих територій, включно з більш ніж 100 населеними пунктами Донецької та Луганської областей [27, с. 8].

Стратегія керівництва АТО в серпні включала наступні дії:

- відновлення повного контролю над державним кордоном із російською федерацією, щоб перервати постачання зброї, боєприпасів, матеріально-технічних ресурсів та живої сили;
- розподіл контрольованих бойовиками зон на кілька ізольованих секторів;
- оточення найбільших груп бойовиків, в разі надання опору – ліквідація бойовиків [21, с. 456].

«Спочатку всі думали, що після анексії Криму хижак вгамується. Але він продовжував, підтримуючи так званих сепаратистів на Східній Україні» – заявив А. Яценюк [52].

Це свідчить про те, що перші очікування щодо завершення агресії були хибними, і росія не зупинилася на анексії Криму. Навпаки, підтримка сепаратистів на Сході України свідчить про подальшу ескалацію конфлікту та реалізацію більш масштабних агресивних планів.

До середини серпня 2014 р. в антитерористичну операцію було залучено приблизно 40 тисяч військових. Зокрема, понад 32 тисячі бійців Збройних Сил України, які мали на озброєнні близько 5,5 тисяч одиниць важкої техніки. Крім того, до 3 тисяч осіб представляли Національну гвардію, аналогічна кількість – Державну прикордонну службу, а також близько 2 тисяч співробітників Служби безпеки України [21, с. 457]. 5 серпня 2014 р. було видано бойовий наказ для штурму міста Іловайськ, керівництво яким здійснювали генерал-лейтенант В. Хомчак та командувач АТО генерал-полковник В. Муженко. Мета операції полягала у скороченні кільця оточення навколо Донецька зі східного напрямку [21, с. 457].

Батальйону 40-му територіальної оборони «Кривбас» було віддано наказ наступного змісту: «На світанку 7 серпня, силами 40-го батальйону територіальної оборони, у співпраці з 3-ю батальйонно-тактичною групою 51-ї окремої механізованої бригади, здійснити рейд у напрямку: Старобешеве, Новокатеринівка, Іловайськ. До завершення доби провести зачистку та звільнення Іловайська від незаконних збройних формувань, встановити повний контроль над містом. Спільно з підрозділами 3-ї БТГР 51-ї ОМБР зайняти сім взводних опорних пунктів на північ і схід від Іловайська...» [18].

Третій етап – введення регулярних військових підрозділів збройних сил рф на територію Донецької та Луганської областей – 24 серпня – 5 вересня 2014 р. Розуміючи, що сили антитерористичної операції просуваються, військово-політичне керівництво росії ухвалило рішення про пряме втручання шляхом введення регулярних військ в Україну. У ніч з 24 на 25 серпня на територію Донецької та Луганської областей під прикриттям, приховано увійшли регулярні частини збройних сил рф. Серед них були підрозділи 19-ї окремої мотострілецької бригади, 7-ї та 76-ї повітрянодесантних дивізій, 31-ї і 56-ї

окремих десантно-штурмових бригад, які теж підсилювалися підрозділами 64-го полку морської піхоти Північного флоту росії.

Тож 24 серпня 2014 р. російські військові підрозділи, майже не зустрічаючи опору, просунулися в напрямку Іловайська. Після цього баланс сил змістився на користь рф. Важливо зазначити, що військовослужбовці російської армії діяли без наявності будь-яких офіційних документів чи розпізнавальних знаків на формі та техніці.

Попри уповільнення темпів звільнення території Донецької та Луганської областей і значні втрати серед українських військових, зокрема під час виходу з оточення біля Іловайська, ситуація ускладнилася з введенням регулярних частин російської армії через українсько-російський кордон. Українські сили – армійські підрозділи, добровольці та бійці МВС – опинилися в оточенні. 28 серпня командування обох сторін домовилось про створення так званого «зеленого коридору», але під час його використання українська колона була атакована російськими військами. Внаслідок цього «загинуло щонайменше 366 українських військових, 158 дотепер вважаються зниклими безвісти, а ще 458 були поранені» [40].

Підрозділам антитерористичної операції вдалося утримати контроль над стратегічними населеними пунктами, такими як Станиця Луганська, Слов'янськ, Щастя, Северодонецьк, Дебальцеве, Лисичанськ, Бахмут, Маріуполь, що запобігло подальшому просуванню російських збройних формувань далі на територію України [9].

Відповідно, початкова стадія другого етапу тривала всього п'ять місяців, однак вирізнялася інтенсивними змінами: масові заворушення і терористичні дії швидко поширювалися на території Донецької та Луганської областей, одночасно з впровадженням антитерористичної операції, що забезпечила успішне відновлення контролю над частиною окупованих районів. Проте введення регулярних підрозділів збройних сил РФ на Донбас унеможливило повну деокупацію окремих територій Донецької та Луганської областей. У

результаті, контроль над окупованими територіями утримували російські військові формування [27, с. 8].

Друга фаза – розміщення конфлікту на певних територіях Донецької та Луганської областей, а також зміна підходів до ведення операцій – з початком операції Об'єднаних сил – 5 вересня 2014 року до 23 лютого 2022 року.

Перший етап цієї фази – стабілізація лінії фронту на території Донецької та Луганської областей – 5 вересня 2014 року – 14 січня 2015 року. Варто підкреслити, що 5 вересня 2014 р. путінські «мирні ініціативи» разом з «мирним планом» Порошенка розглядала Трестороння контактна група, що складалася з представників ОБСЄ, колишнього президента України Л. Кучми, посла російської федерації в Україні М. Зурабова і двох лідерів терористичних угруповань О. Захарченка та І. Плотницького [21, с. 459].

19 вересня 2014 р. був підписаний Меморандум щодо реалізації домовленостей від 5 вересня, втім 2 листопада терористичні псевдореспубліки провели «вибори», що загостило бойові дії, включно з інтенсивними зіткненнями за Донецький аеропорт [21, с. 459].

Другий етап – відбиття нового наступу російських військ – з 15 січня до 20 лютого 2015 р.

Після тривалої 242-денної оборони остаточно було втрачено контроль над Донецьким аеропортом. У грудні 2014 р. окупанти завдали удару по старому терміналу, на початку січня зруйнували диспетчерську вежу, а наприкінці місяця знищили новий термінал, де перебували українські військові. У боях за аеропорт загинуло 109 українських захисників, з яких 58 втратили життя під уламками нового терміналу – за даними Генерального штабу. Після цього українське військове командування прийняло рішення про виведення захисників з аеропорту.

24 січня 2015 р. відбувся обстріл житлового мікрорайону Східний у Маріуполі, що призвів до загибелі 31 місцевого жителя. Згодом міжнародна слідча група Bellingcat та СБУ встановили, що обстріл здійснили регулярні російські військові підрозділи. ОБСЄ підтвердила, що удари РСЗВ «Град» були

здійснені з територій, які контролюються російськими окупаційними силами [40].

17 лютого 2015 р. Рада Безпеки ООН ухвалила рішення щодо «Комплексу заходів...», висловивши схвальну позицію стосовно Декларації, підписаної представниками «чотирьох» сторін, та закликала всі сторони конфлікту забезпечити повну імплементацію положень цього документа. Основна увага була спрямована на досягнення всеосяжного припинення бойових дій. Орган постановив продовжити розгляд даного питання з метою підтримання подальшого прогресу в мирному врегулюванні [15].

Інтенсивні бойові дії відновилися вже 16 лютого 2015 р. До 17 лютого місто Дебальцеве, яке згідно з Мінськими угодами повинно було залишатися під контролем України, опинилося в оточенні. У відповідь на це, під сильним артилерійським обстрілом, українські підрозділи розпочали організований відступ 18 лютого, що завершився 20 лютого [21, с. 459].

Згідно з даними УВКПЛ, на Сході України загинули понад 5 665 осіб, а 13 961 осіб отримали поранення статистика за період: з середини квітня 2014 р. до середини лютого 2015 р. Друга Мінська угода, відомі як «Мінськ-2» і поразка у Дебальцевському котлі 20 лютого 2015 р. завершили цей етап.

Третій етап бойових дій включав зміцнення оборонних рубежів на Сході України, удосконалення системи військового управління. Формат операції був змінений (21 лютого 2015 року – 30 квітня 2018 року). Четвертий період: Позиційна війна – 20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.) – так звана «Мінська пастка на Східному фронті» (визначення історика П. Гай-Нижника).

Цей етап позиційної війни характеризувався збереженням бойових дій уздовж лінії розмежування на Східному фронті, що супроводжувалися постійними артилерійськими обстрілами та перестрілками між сторонами конфлікту. Одночасно цей період був позначений політичним тиском Мінських домовленостей, які фактично стали політичним тупиком для України. Російська федерація, захопивши частини Донбасу, перетворила їх на «сіру зону» [21 с. 460]. 19 жовтня 2016 р. у Берліні, під егідою «Нормандського формату», було

оголошено про необхідність розробки нової «дорожньої карти» для імплементації Мінських домовленостей.

Точасний президент П. Порошенко неодноразово у своїх промовах називав бойові дії на сході України «вітчизняною війною», проте з 2014 року, навіть під час найважчих боїв, не вбачав доцільним запровадження воєнного стану. Однак після захоплення українських моряків в Азовському морі російськими військовими 25 листопада 2018 р., П. Порошенко оголосив воєнний стан на 30 днів: з 14:00 години 26 листопада до 14:00 26 грудня 2018 р. [21, с. 460].

Четвертий етап – початок здійснення операції Об'єднаних сил. Перехід пріоритету на політико-дипломатичні зусилля для врегулювання конфлікту на Сході України – 30 квітня 2018 року – 23 лютого 2022 року. Цей період відзначався затяжним позиційним протистоянням між військами російських окупантів та Об'єднаними силами України вздовж лінії фронту, що не зазнавала суттєвих територіальних змін. Противник систематично порушував угоди про припинення вогню, що супроводжувалося військовими зіткненнями. У цей час нове політичне керівництво України, починаючи з 2019 р., змістило увагу на дипломатичні шляхи врегулювання конфлікту, акцентуючи на мирних ініціативах, таких як одностороннє відведення військ та розмінування окремих ділянок вздовж лінії зіткнення.

Одночасно військово-політичне керівництво РФ проводило модернізацію і переозброєння своїх збройних сил, зокрема підрозділів, дислокованих на окупованих територіях Донбасу. Окрім цього, було зміцнено співпрацю з Білоруссю, що стало важливим елементом у підготовці до подальшої агресії. Напередодні вторгнення в Україну було проведено спільні масштабні військові навчання «Захід-2021» [33].

Це свідчило про явне прагнення використання військових засобів Білорусі. Тривала друга фаза II періоду була зумовлена виконанням положень Мінських домовленостей, ізоляцією конфлікту та відсутністю масштабних бойових дій, хоча й тривали постійні порушення «тиші» з боку російських військ та точкові дії на певних ділянках фронту.

Отже, другий період російської агресії проти України характеризувався швидким розвитком подій під час першої фази та заморожуванням конфлікту під час другої. Водночас рф зберігала контроль над окупованими територіями, що свідчило про подальші плани використання Донбасу як стратегічного плацдарму для подальших військових дій [27, с. 9-10].

Під час офіційного звернення 19 лютого 2022 р. президент США Дж. Байден зробив заяву: «Я переконаний, що путін уже ухвалив рішення щодо військової агресії». Вже 21 лютого російська федерація офіційно визнала нелегітимні утворення на окупованих територіях Донбасу, і того ж дня було укладено Договір про дружбу, співпрацю та взаємну допомогу з самопроголошеними республіками «ДНР» і «ЛНР». Наступного дня, 22 лютого, президент рф відкрито зазначив на пресконференції, що Мінські домовленості більше не мають жодної чинності. Ввечері 23 лютого 2022 р. лідери так званих «ДНР» і «ЛНР» звернулися до президента рф з проханням про надання військової підтримки. Того ж дня адміністрація президента США Дж. Байдена попередила президента України, Зеленського про те, що за оцінками американської розвідки, російська федерація готується розпочати широкомасштабне вторгнення в Україну в межах найближчих 24-48 годин [21, с. 460].

Третій період – повномасштабне вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року. Після цієї дати на території України розпочався найбільший військовий конфлікт з часів Другої світової війни. З цього моменту розпочався новий етап російсько-українського протистояння, який триває і досі.

Перша фаза – відсіч збройної агресії російської федерації силами оборони України (24 лютого 2022 року – листопад 2023 року). [27, с. 10-11]. Перший етап – початок широкомасштабної інтервенції збройних сил російської федерації. Оборонні операції з боку України. Битва за Київ як вирішальна стратегічна подія всієї кампанії 24 лютого 2022 р. – 17 квітня 2022 р.

22 березня 2022 р. Українські війська вибили російські сили з селища Макарів, що стало початком визволення Київської області від окупантів. 28

березня – 2 квітня Збройні сили України повністю звільнили Київську область, включно з Ірпенем, Бучею, Гостомелем, Бородянкою, Мотижином, Іванковом та всіма іншими населеними пунктами на північ до кордону (Дод. А). 3 та 11 квітня 2022 – після звільнення Київської області українські війська звільнили Чернігівську та Сумську області, змусивши російські підрозділи відступити за північний кордон України.

Серед найбільш важливих операцій, визначених Генеральним штабом Збройних Сил України на першому етапі протидії російській військовій агресії, слід відзначити успішну оборону Києва, Чернігова, Сум та Харкова (лютий – квітень 2022 року) [27, с. 10-11].

Масовий спротив з боку мирного населення, а також вигнання російських окупаційних військ з Київської, Чернігівської та Сумської областей (березень – квітень 2022 року) [33].

1 березня 2022 р. російські війська ввійшли до українського Херсону. Цього дня стався бій у Бузковому парку, де місцева територіальна оборона з використанням коктейлів Молотова намагалася зупинити колону російської бронетехніки. Більшість учасників цього бою загинули: серед них було від 30 до 40 осіб, а після деокупації Херсона було знайдено близько 24 тіла загиблих [40].

Озлоблені, виснажені холодом та голодом, російські військовослужбовці, зайшовши до Херсона, негайно почали брати все, що траплялося на їхньому шляху. «Ми прибули до морського порту Херсона, – згадував тридцятирічний російський десантник Павло Філат'єв, описуючи події, пов'язані з початком окупації міста. Солдати почали обшукувати будівлі в пошуках харчів, води та місця для ночівлі, деякі займалися пошуком цінних предметів, таких як комп'ютерна техніка. Я також не був винятком: знайшов головний убір у розбитій фурі та забрав його. В офісах була облаштована їдальня з кухнею та холодильниками. Ми поводитися як дикі люди, з'їдаючи все, що знаходили. За ніч ми зруйнували все, що могли» [43, с. 224]. Так розпочалася окупація Херсону російськими силами [43, с. 224].

Варто також додати, що в ході оборонної операції під Києвом російські війська зазнали значних втрат в особовому складі та військовій техніці, зокрема: «близько 10 тисяч безповоротних втрат серед особового складу, до 350 танків та 1000 бойових броньованих машин, до 150 артилерійських систем і 50 реактивних систем залпового вогню, а також до 100 літаків та 80–90 бойових вертольотів» [41]. Однак ці цифри потребують подальшого аналізу (Дод. Б).

Після поразки та втечі російських військ з-під Києва військово-політичне керівництво РФ переглянуло цілі свого вторгнення, зосередившись на оволодінні територіями Донецької та Луганської областей [27, с. 10–11].

Наприкінці березня та на початку квітня 2022 р. підрозділи російських збройних сил були відведені з Поліського, Сіверського та Слобожанського напрямків назад до російської та білоруської територій. Це здійснювалось з метою відновлення боєздатності військ і перегрупування сил для підготовки до подальших наступальних операцій на Сході України. Противник прагнув зосередити основні військові зусилля на східних напрямках.

Другий етап військових дій розпочався із наступальних операцій противника на Донбасі. Збройні Сили України здійснювали оборонні дії на ключових напрямках, створюючи умови для подальшого контрнаступу 18.04.2022 – 28.08.2022. Вранці 18 квітня 2022 р. російські війська розпочали масовану атаку по всій лінії фронту, охоплюючи території Донецької, Луганської та Харківської областей. Саме з цього моменту почався новий етап повномасштабної війни [27].

12 травня 2022 р. було захоплене місто Рубіжне, розташоване на Луганщині, а 16 травня – війська російської федерації повністю взяли під контроль Маріуполь. Останнім оплотом оборони українських сил став металургійний завод «Азовсталь». Захисники міста, серед яких були полк «Азов», прикордонники, сили Донецької територіальної оборони, морська піхота 36-ї бригади та Національна гвардія, тримали оборону на оточеному заводі, витримуючи інтенсивні авіаційні удари протягом більше ніж місяць. Із військовими на «Азовсталі» переховувалися також цивільні.

20 травня 2022 р. військове командування російської федерації повідомило про взяття в полон останньої групи українських оборонців «Азов». За даними російської сторони, загальна чисельність полонених на той момент налічувала 2439 осіб. У своїх заявах представники російської влади та медіа охарактеризували українських офіцерів і солдатів полку «Азов» як «нацистів», використовуючи цю риторику для ідеологічного обґрунтування своїх агресивних дій [43, с. 224].

У червні 2022 р. російські війська захоплюють Святогірськ, розташований на річці Сіверський Донець, а згодом – і Северодонецьк, який є адміністративним центром Луганської області. Після багатомісячних боїв російські сили не змогли взяти під контроль укріплені позиції Збройних Сил України у містах Гірське та Золоте на Луганщині, що змусило захисників залишити ці міста. Усі населені пункти, які переходили під контроль російської армії, були сильно пошкоджені внаслідок безперервного артилерійського та авіаційного обстрілу російськими військами (Дод. В).

3 липня 2022 р. російські збройні сили витіснили підрозділи ЗСУ з Лисичанська, що був останнім великим населеним пунктом Луганської області під контролем України. Після цього фактично вся територія Луганщини опинилася під окупацією ворога [40].

Назагал протягом другого етапу російські збройні сили не змогли досягнути всіх поставлених цілей. Одним із найбільш вагомих досягнень Сил оборони України стало знищення російського крейсера «Москва», флагмана Чорноморського флоту Росії, у квітні 2022 р., а також визволення стратегічно важливого острова Зміїний у червні 2022 р. [33, с. 172].

Крім того, підготовка до контрнаступу українських сил включала знищення логістичної системи російських окупаційних військ на півдні та сході України у період з червня по серпень 2022 р.

Масштабна військово-технічна підтримка від міжнародних партнерів, зокрема «постачання високоточних ракетних систем залпового вогню та далекобійної артилерії, дозволила українським силам завдавати прицільних

ударів по важливих логістичних вузлах та складах боєприпасів ворога» [27, с. 10–11]. Це призвело до виснаження ресурсів противника, поширення паніки серед російських військ, що стало умовою для наступних операцій зі звільнення територій [27, с. 10-11].

Третій етап – наступальні операції Сил оборони України на території Харківської та Херсонської областях – 29.08.2022 – середина грудня 2022 р. Оперативне командування «Південь» 29 серпня інформувало про початок наступальних дій на Херсонщині. Найбільш важливою характеристикою наступальних операцій стала раптова, непередбачувана атака на харківському напрямку, яка виявилася настільки сильною, що війська рф швидко відступали з раніше захоплених територій [27, с. 10–11].

Звільнення Балаклії у Харківській області стало відправною точкою для наступальної кампанії України у 2022 р. 10 вересня російські війська, у паніці, залишили Ізюм. 12 вересня сили оборони України звільнили Святогірськ у Донецькій області. 13 вересня було звільнено Вовчанськ, розташований на кордоні з росією у Харківській області. Жовтневий наступ на південному напрямку завершився звільненням Херсона 11 листопада [27, с. 10–11].

Третій період – починаючи з середини жовтня, характеризувався інтенсивними ракетними ударами по Києву. Завдяки ефективній роботі підрозділів протиповітряної оборони восени та взимку 2022 р. було попереджено руйнування критичної інфраструктури України. Підсилена система ППО продовжувала ефективно нейтралізувати ракетні та авіаційні удари агресора протягом усього наступного року.

Друга фаза – протистояння, грудень 2022 – грудень 2023. Перший етап – протистояння наступу окупантів на території Сходу – грудень 2022 – травень 2023 р. Після низки поразок окупаційних військ агресор намагався відновити ініціативу та досягти реваншу. Десятки тисяч російських солдатів безперервно атакували позиції українських захисників на Сході. Найбільш інтенсивні бої відбувалися за місто Бахмут, де були задіяні сили приватної військової компанії «Вагнер». У травні 2023 р. бойові дії досягли критичної точки: через масові

артилерійські та авіаційні удари противника міська забудова була фактично зруйнована, і українські оборонці змушені були відступити на округ міста Бахмут. Незважаючи на це, російські сили, захопивши Бахмут, опинилися в невідгідному тактичному становищі [27, с. 10-11].

Другий етап контрнаступальної операції Сил оборони України влітку 2023 р. охоплював активні дії на Бахмутському, Мелітопольському та Бердянському напрямках. Починаючи з 8 травня 2023 р., підрозділи ЗСУ почали проводити контрнаступальні дії в напрямку Бахмутського угруповання противника, прагнучи витіснити російські війська і створити передумови для оточення Бахмута.

10-12 червня 2023 р. українські війська розпочали просування на південних рубежах Донеччини та Запорізького напрямку, звільнивши такі населені пункти як Нескучне, Благодатне, Сторожеве, Макарівка, а також Новодарівка і Левадне на Запоріжжі. На іншому напрямку, ближче до Дніпра, було звільнене Лобкове, що дало поштовх подальшому наступу на південь [40].

19 червня 2023 р. ЗСУ звільнили П'ятихатки, продовжуючи розвивати наступ. У результаті літньої кампанії було відвойовано 243 квадратні кілометри на стику Донецької та Запорізької областей.

Щодо наступальних дій на півдні України, операції на Бахмутському напрямку здійснювали дії «допоміжної» атаки, покликаної стримувати сили противника та не дозволити їм перекинути підкріплення на інші фронти. Спочатку українські війська досягли успіху на півночі від Бахмута, наблизившись до Берхівки, а з кінця травня почали поступове просування на південь у напрямку Кліщіївки та Андріївки, звідки до кінця жовтня 2023 р. противник був вибитий.

Для реалізації наступальних операцій на півдні було створено ударне угруповання, до складу якого входили 9-й та 10-й армійські корпуси, а також оперативно-тактичне угруповання «Марун». Початок операції, що стартувала 4 червня, характеризувався одночасним наступом на кількох напрямках з метою відволікти від проведення основного удару. Головною метою операції було

прорвати оборонні рубежі ворога, оточити Мелітополь і вийти до підступів Криму, перервавши сухопутні сполучення російської федерації з Кримом. Як результат цих дій у червні було звільнено три населені пункти: Лобкове та П'ятихатки (Мелітопольщина), згодом – Роботине. На Бердянському напрямку до середини червня, в липні та серпні було звільнено Нескучне, Благодатне, Сторожеве, Новодарівку, Урожайне, Левадне та Макарівку, Старомайорське.

Проте наступальній операції ЗСУ не вдалося досягти повної мети через низку факторів. Це і відсутність першості у повітрі, що в подальшому обмежило можливості для глибокого маневру механізованими з'єднаннями, а засоби розмінування стали легкою ціллю для ворожих протитанкових систем, безпілотників та авіації. До початку липня темпи наступу уповільнилися, і щоб уникнути значних втрат, була впроваджена тактика малих штурмових груп. До кінця жовтня 2023 р. підрозділи Сил оборони України все ще мали певні досягнення на різних ділянках Мелітопольського флангу. Все ж противник зміг перегрупуватися та залучити резерви, що дозволило йому перейти на певних ділянках від оборони до наступу, збільшуючи атаки з різною інтенсивністю [27, с. 11].

Цей період відзначався циклічними змінами інтенсивності наступальних дій російських військ на критично важливих напрямках. Однак, ключовим об'єктом концентрації ворожого натиску став населений пункт – Авдіївка. Олександр Сирський, який у той час очолював Сухопутні війська Збройних Сил України, на початку осені 2023 р. підкреслив, що росія активно готується до відновлення наступальних дій на Сході, прагнучи переглянути результати попередніх боїв і здобути стратегічну перевагу.

Отож, із вищесказаного можемо підсумувати, що аналіз російсько-української збройної агресії в контексті періодизації є важливим науковим інструментом для глибшого розуміння передумов, динаміки та наслідків цього конфлікту. Представлена періодизація дозволяє визначити ключові події та зсуви у стратегіях обох сторін, водночас підкреслюючи, що воєнні дії мають тривалу й еволюційну природу, яка не обмежується окремими фазами. Російсько-

українська війна має багатогранну природу, яка охоплює різні етапи військової та політичної ескалації, починаючи з анексії Криму й до повномасштабної агресії 2022 р. з подальшими змінами на фронті і до тепер. Ця тривала агресія матиме далекосяжні наслідки не лише для України, а й для глобальної системи міжнародних відносин.

РОЗДІЛ 3. БІОГРАФІЧНИЙ ОПИС ЗАГИБЛИХ ГЕРОЇВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НАДВІРНЯНЩИНИ

На наш погляд, героїв новітньої російсько-української війни українці повинні знати в обличчя. Знати і пишатися такими хоробрими і жертвними земляками. Це не просто люди, це Ангели Хоронителі своєї землі та своїх ближніх. У Святому писемі, в Євангелії від Івана Ісус Христос до нас промовляє: «Ніхто не спроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів життя віддає» (Ів. 15:13). Наші воїни віддають своє життя за своїх друзів, за Батьківщину, за ідею, а отже їхня любов є безмежною. Завдяки цій любові, що є у їхніх серцях, завдяки їхній силі, витримці та мужності ми спокійно можемо працювати, вчитися, відпочивати, спокійно засинати та прокидатись. Завдяки їм ми живемо, тому для кожного українця, на наш погляд, буде великим гріхом забувати тих, хто кожного дня недосипає, недоїдає та тяжко трудиться в боях, виборюючи нам спокійне небо. В даному розділі ми познайомимось із біографіями окремих героїв Надвірнянщини, що віддали своє життя за свободу і незалежність української держави.

Про життєдіяльність першого воїна ми дізнаємось із розповіді його рідного сина Дмитра. Нагорняк Микола Васильович (Дод. Г) народився 22 січня 1970 р. у селі Красна Надвірнянського району, в звичайній робітничій сім'ї. Його батько працював на заводі в місті Надвірна, а мати – у місцевому колгоспі. В дитинстві Микола був дуже активним та допитливим хлопчиком. Мав особливу любов до книг та читання і вже в чотири роки вмів читати. Вишукував старі книжки, зокрема Буквар. У 1977 р. пішов до першого класу Краснянської восьмирічної школи. Закінчив її 1985 року із середнім балом «5», всі предмети знав на відмінно так, як мав хист до науки. По закінченню школи, того ж року Микола Нагорняк вступив до Львівського технікуму залізничного транспорту на спеціальність «Технік-електрик». Після закінчення технікуму, деякий час працював у Чернівцях на колії і вже 15 листопада 1989 р. був призваний на військову службу до радянської армії. Пройшовши трьохмісячне навчання в Білорусії, відправився служити до Німеччини, в місто Магдебург. Прослуживши там два роки, в 1991

р. молодий солдат повернувся до рідного дому. Практично одразу після повернення Микола поїхав «заробляти на хліб» до далекого Сибіру. Там працював підрильник та бурильник на сезонній роботі тому переважно їхав восени, а приїжджав додому навесні [5].

1993 р. Микола Нагорняк познайомився з дівчиною, яка невдовзі стала його підтримкою, опорою та втіхою на все життя, «Любов'ю Тихою». 4 вересня 1994 р. вони одружилися. Бог нагородив їх чотирма діточками – Володимиром, Дмитром, Марійкою та Іваном. За словами Дмитра, Микола був дуже турботливим та жертвним батьком. Дбав як про матеріальний достаток, так і про духовний. Змалку виховував в дітях порядність та чесність: «Це не були слова чи мудрі вказівки, це було на прикладі» – говорить про тата його син Дмитро [5]. Розповідає, що де б він не працював, все робив відповідально та совісно, не любив легковажність у роботі. Риса чесності та жертвності якнайкраще описує Миколу Нагорняка. Також він був дуже щедрим, ніколи не жалів чого-небудь для інших, чи це рідна та близька людина чи хтось далекий. Себе обділював, аби тільки сім'я мала все що потрібно. «Не кури, не пий, купи собі щось краще їсти...аби ти був здоровий, аби ти чувся в силі» – слова Миколи з розповіді його сина [5].

До того ж, Микола Нагорняк був добрим християнином. Вірив у Бога не на словах, а на вчинках. Остерігався гріха та шукав правдивого життєвого шляху. Був дуже хазяйновитим, любив худобу, його, так зване, хобі була господарка. Йому подобалось ходити до лісу по гриби, брав із собою дітей та вже змалку прививав їм любов до природи.

Дивлячись на те, якими рисами характеру володів Микола, не є дивним той факт, що з початком повномасштабного вторгнення він вирішить стати на захист своєї землі. Коли у березні 2014 р. на Сході України розпочалась антитерористична операція (АТО), він хотів записатись на фронт добровольцем, але через певні обставини в житті не міг цього зробити. Однак вже 24 лютого 2022 р. по всій території України залунали сирени та вибухи ракет, Микола на

той день перебував на заробітках в Бельгії і довго не думаючи, впевнено купив квиток додому з метою піти на фронт для захисту своєї Батьківщини. Рідні намагалися його відговорити, але за словами його сина Дмитра, Микола одразу дав зрозуміти, що цього не варто робити. Він був твердо переконаний, що їхати треба і нічого в той час не могло змінити його думки. 27 лютого 2022 р. Микола Нагорняк приїхав додому і вже наступного дня, в він подався у Надвірнянський ТЦК, пройшов медичну комісію і йому видали повістку зі вказаними часом і датою прибуття для відправки до військової частини в Коломиї, до 10-ої окремої гірсько-штурмової бригади. Два тижні вони проходили навчання в Коломиї і тоді відправились у Волинську область. Після відступу ворога з Півночі України, Миколу відправили у місто Малин Житомирської області, де він пробув до середини травня 2022 р. Після того він відправився на Схід, у село Дружківка, що поблизу Краматорська. Там Микола був на логістичному забезпеченні, допомагав вирішувати різні організаційні питання (зокрема розгружати вагони з боєприпасами). На цій локації він пробув до другої половини червня 2022 р. Його родичі на той час не знали місця його перебування, думаючи, що Микола і надалі перебуває у Малині. 28 червня 2022 року у День Конституції України герой зателефонував дружині і повідомив їй, що й надалі перебуває в Житомирській області і пересувається трохи далі, у глибокі ліси: «Їду трохи далі. Кілька днів не буде зв'язку, до мене не дзвоніть, я вам сам подзвоню». У той же день він розмовляв з матір'ю Ганною, його останніми словами були: «Тримайтесь, мамо, йду відпочивати!» За розповідями його побратимів, в той день Микола відправився з-під Краматорська на позиції у село Спирне Бахмутського району Донецької області. Сам Микола не зізнавався рідним у тому, що знаходиться недалеко від лінії фронту, а тим паче, що з власної ініціативи відправляється «на нуль» [5].

В той час ворог вів щільні обстріли по наших територіях. Їхнє співвідношення складало 1:10 в перевагу росіян. Після обстрілів, 30 червня 2022 р., розпочався стрілецький бій. Про нього ми дізнаємося зі слів очевидців бою, побратимів Миколи. Росіяни підходили на штурм до нашої позиції, на ній було

п'ять піхотинців, одним з яких і був Микола Нагорняк. Після початку бою війни знаходились в бліндажі. Потрібно було, щоб двоє там і залишились, а троє перейшли в окоп. Микола першим переміщався і занадто високо піднявся по сходинках, які були на виході з окопу. Під час цього ближнього бою 30 червня 2022 р. ворожа куля влучила Миколі в голову і його тіло звалилося на землю. Побратими, що боролися з ним пліч о пліч, тільки вночі змогли перевезти його тіло з позиції в тил, адже вдень, через обстріли, це зробити було неможливо.

5 липня 2022 р. Героя привезли до рідної домівки, а 6 липня здійснили чин похорону. Декан Ланчинського деканату, о. Василь Ткачук на проповіді сказав такі слова: «Він пішов задля того, щоби його діти, його дружина, його сім'я могли не переживати за те, що прийде той недруг і збере його родину, погрузить у товарний поїзд і відвезе до Сибіру. Він пішов задля того, щоби у його рідних, у його близьких було майбутнє і у всіх нас з вами» [44]. Ці слова є дуже влучними. Ми повинні розуміти, що втрачене життя кожного воїна рятує наше життя. Завдяки таким людям, як Микола ми живемо вільно. Багато українців забули і не знають, що таке неволя, кріпацтво, заслання, рабство. Їм здається, що умови життя, які були в ХІХ на початку ХХ століття вже неможливо повернути в ХХІ столітті. Та вони глибоко помиляються. Якщо наші захисники опустять руки, то саме таке життя нас чекає знову. Тому ми не маємо права забувати наших мужніх героїв, а різними способами допомагати їм, а особливо молитовно.

Микола Нагорняк із села Красна Надвірнянського району прожив гідне життя і такою самою гідною смертю померло його тіло, але його душа вічно житиме і далі боротиметься за свободу і незалежність Української держави. Ми впевнені, що наш Герой сидить вже не в холодному та брудному окопі, а біля самого Господа у Його Царстві. Своїми молитвами він і надалі нас захищає від ворожих ракет і снарядів.

Спитавши сина Миколи Дмитра, яку найбільше рису він хотів би мати в собі від батька, він відповів, що це жертівність, яка йде в парі з любов'ю. Він говорить, що життєвий шлях, який пройшов тато і є його найбільшим подвигом

та заслугою [5]. «Це була чесна, справедлива, достойна людина, який любив свою землю, свій народ, свою маму, своїх діточок, свою дружину, але велику ту любов мав і до своєї держави, до всіх нас і тому ту любов зреалізував і один з перших відгукнувся, і взявши відважно зброю до рук, пішов захищати ту землю від московської орди» - так говорить про героя його парох, о. Іван Виксюк [44].

Ще одним відважним воїном з Надвірнянщини був Сопилук Микола Миколайович. Про його життя ми дізнаємось з розповіді його дружини Івонни Сопилук. Народився Микола Сопилук 11 серпня 1989 р. в селі Чорний Потік, де і проживав протягом усього життя. Закінчив він Чорнопотікську загальноосвітню школу I-III ступенів і вступив до Надвірнянського коледжу на спеціальність «Маляр-штукатур». Працював певний час по своїй професії, адже йому дуже подобалась ця справа. Часто їздив працювати закордон оскільки зі зрозумілих причин отримував там більше. Ще зі школи Микола був знайомий зі своєю майбутньою дружиною Іванкою. Вони добре товаришували, пізніше працювали разом на сезонній роботі. Деякий час не спілкувались оскільки працювали переважно в різних місцях. Все ж одного дня вони таки, як розповідає Іванка, випадково зустрілися на вулиці в колі знайомих друзів. Ця зустріч точно не була випадковою, адже вони таки почали зустрічатись і вже через місяць Микола запропонував Іванці вийти за нього заміж, на що вона звісно ж погодилась. 1 жовтня 2016 р. вони пообіцяли один одному перед Богом, що «будуть разом, допоки смерть не розлучить їх». І вони таки дотримались цієї обіцянки [8].

Дружина нашого героя розповідає, що він був дуже талановитим, любив ремонтувати різну техніку, а найбільше мотоцикли. Хобі Миколи Сопилука було катання на цьому транспорті, бо в особливий спосіб любив швидкість. Захоплювався природою та найбільше любляв гори. Гори, ліс, гриби – це було його стихією. Найголовнішим в його житті була його сім'я, його кохана дружина. З розповіді Івонни Сопилук характером Микола був впертим, але дуже добрим: «Завжди старався всім допомогти, всіх завжди жалів, любив дуже собак» – говорить Іванка [8].

Коли у 2014 р. розпочалась війна на східній території України, Микола планував іти на фронт, але з деяких причин не пішов. І ось повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. Микола тоді дружині сказав: «Кохана, я мушу іти захищати державу, це мій чоловічий обов'язок» і 3 березня 2022 р. записався добровольцем на фронт. Про ті події Микола мало розповідав рідним, казав, що це є військовою таємницею. Завжди говорив, що було багато страху, багато на його очах загинули, одному з його побратимів відірвало ногу і він на своїх плечах тягнув його до місця призначення. Пізніше цей воїн скаже про Миколу такі слова: «Я завдячую Миколі життям. Він був вірний бригаді». Ця вірність була взаємною, бо сам Микола казав, що вони не покинуть його в біді, що і сталося, під час важкого поранення – 56 бригада добровольців не покинули Миколу Сопилюка на полі бою, а доставили його до місця дислокації [8]. Про це йтиметься нижче.

28 вересня 2022 р. наш герой пішов на свою останню позицію. Дружині в той день він сказав, що тиждень на зв'язок не виходитиме, це була їхня остання розмова. 29 вересня 2022 р. в селі Первомайське Покровського району Донецької області Микола дістав важке вибухо-осколкове поранення в голову. Волонтери з місця дислокації доставили його в Дніпро до лікарні імені Іллі Мечникова. Та вже 1 жовтня 2022 р. відважне серце Миколи перестало битися. В той день була шоста річниця їхнього з Іванною сімейного життя. Аж 6 жовтня з військкомату привезли дружині страшну звістку про смерть її чоловіка. Через часті обстріли було проблематично привезти тіло героя додому, тому чин похорону відбувся 13 жовтня 2022 р. В цей день стрілець снайпер Микола Сопилук з позивним «Гуцул» пішов на свій вічний спочинок до свого Небесного Отця [8].

Життя наступного героя було також віддане Богу і Україні. Олег Гринішак (Дод. Г) народився 9 квітня 2002 р. в селі Назавизів неподалік Надвірни. Виховувався в звичайній сім'ї. Його батько, Гринішак Юрій Юрійович, після рішення Олега захищати державу також став до лав Збройних сил України. Мама, Гринішак Любов Ярославівна певний час працювала в дитячому садочку кастеляншою. На жаль, на тридцять восьмому році життя її серце перестало

битися безпосередньо у Олега на очах. Але навіть, будучи ще зовсім маленьким, Олег не злякався і мужньо сприйняв смерть матері. Він ріс дуже розумним та допитливим хлопчиком. Про дитячі та юнацькі роки Олега нам, зокрема, розповів старший брат Олега – Іван Гринішак.

Книжки, за словами Івана Гринішака, були його найголовнішим захопленням, хлопчик дуже любив читати і цю любов до книг йому привила його покійна мати. Від чотирьох років вона читала хлопцеві енциклопедію, яку маленький Олег вмів повністю переказати. Як і кожна дитина, Олег мріяв про різні професії. Спочатку він хотів стати оперним співаком. Кожного дня пив сирі яйця, виходив вдома на подвір'я і щосили співав. Завжди був веселим та позитивним, ніколи не боявся думок інших людей, однак все робив так, як йому хотілося [2].

Варто додати, що 2008 р. Олег Гринішак став учнем загальноосвітньої школи № 4 у місті Надвірна. Вже зі шкільних років цікавився військовою справою та мав інтерес до історії. Брат Іван розповідає, що Олег був ревним націоналістом та твердим патріотом своєї землі. Стіни у його кімнаті були завішені українською символікою та портретами таких видатних людей, як Тарас Шевченко та Степан Бандера, а полиці вкриті книжками, які обов'язково мали бути повністю перечитані хлопцем. Серед них найбільше саме історичних видань, зокрема «Справа Василя Стуса» та ще ціла низка творів та монографій, де описується про українських козаків, гетьманів, Січових Стрільців та інших героїв нашої землі. Саме вони були для нього найбільшим авторитетом та найкращими кумирами, із яких варто брати приклад [2]. Як бачимо, наш герой не тільки цікавився життям цих людей, а й свого роду жив цим життям. «З дитинства рука тягнулася більше до шаблі ніж до плуга...» – писав про себе майбутній воїн [17].

2017 р., по закінченні 9 класу Олег вступив до Надвірнянського професійно-технічного училища №11. Його брат розповідає, як одного разу Олег від училища поїхав на обласну олімпіаду з історії. Написавши її приблизно за

п'ятнадцять хвилин, хлопець здав роботу і посів перше місце. Вчителі були шоковані і навіть хотіли викликати комісію для перевірки знань Олега. Історію він не просто знав, він її розумів і часто міг сперечатися з викладачами з різних питань. Тому по закінченні училища, у 2021 році, серце Олега таки полинуло до Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Сюди він вступив на факультет історії, політології, міжнародних відносин, спеціальність «Історія та археологія», на заочну форму навчання. Аби вижити, під час навчального року Олег, за спогадами рідного брата, працював на різних роботах, зокрема на заводі, у магазині техніки та в своєму селі, муруючи паркани [2]. Бачимо, що він не цурався будь якої, навіть чорнової роботи.

Брат Олега Гринішака, Іван згадує, що найбільшою цінністю в його житті була правда. Він був істинним християнином, який дуже любив людей і завжди був радий допомогти кожному, хто хоче змінити своє життя. Він вмів бачити в кожній людині тільки добре і розвивати ці риси в ній. Сім'я в житті Олега була на особливому місці, він не любив сварок та незгод, а при найменшій суперечці завжди першим робив крок до примирення. Юний герой володів здібностями лідера. У будь якій компанії він був тим, до кого хотілося прислухатися, та з кого хотілося брати приклад. Впевненість у собі була його «найкращою подругою». Він змалку легко долав страх. Часто поводився вперто і завжди стояв на своєму. Мав невелику мету – придбати будинок в горах. Любив усамітнюватись та «поговорити з Богом» [2].

За словами Іван Гринішака, приблизно під кінець осені 2021 р. Олег цілеспрямовано вирішив стати військовим. Він відчував, що це його покликання і справа усього його життя. Кілька разів намагався підписати контракт, але йому відмовляли. І одного дня таки збулась його мрія. Контракт підписали і відправили молодого вояка «на учебку» до Житомира. Іван, брат Олега розповідає, що перед поїздкою до Житомира Олег заповзято готувався у фізичному плані, бігав крос, робив різні силові вправи тощо. Однозначно, що для нього це був важливий період у житті [2].

Додамо, що після «учебки» в Житомирі солдат відправили на подальше навчання в Миколаїв. Саме там Олега застала війна. Ранок 24 лютого 2022 р. як і повсюдно в Україні у Миколаєві «пройшов під постріли та вибухи». Відтак Олег Гринішак разом із своїми побратимами мужньо стали на захист своєї землі. За час повномасштабного вторгнення Олег виконував службові обов'язки на багатьох напрямках, і в Миколаєві, і в Херсоні, і на Харківщині, і на Дніпропетровщині. Розповідав, що всюди люди приймали їх дуже ввічливо та гостинно. Допомогали, як тільки могли. Та одного дня наш герой написав братові: «Брат, я їду на Донбас, бо я тут не можу. Тут занадто спокійно, я хочу двіжухи». На Донеччині Олег перебував найдовший час, на різних позиціях. Служив у 80-й окремій десантно-штурмовій бригаді. Був старшим оператором взводу протитанкових ракетних комплексів. Молодий солдат чітко розумів на що він іде і що з ним може трапитися, тому своєму старшому братові дав таку настанову: «Якщо зі мною щось станеться, то ти маєш одружитись і народити п'ятеро дітей». Олег прагнув, щоб на українській землі народжувалось якомога більше, вірних своїй державі, українців. Сам же він хотів одружитись тільки на українській дівчині, стати батьком десятих дітей і виховувати їх в патріотичному дусі з любов'ю до Бога та Батьківщини [2].

Олег розповідав про деякі ситуації, які траплялися з ним і його побратимами на фронті своєму старшому братові. Розповідав, як одного разу він і ще декілька воїнів їхали на завдання попри ліс і один із них запропонував зупинитись, не їхати далі, а спочатку трохи роздивитись територію. Зупинившись, вони побачили за пів метра перед собою протитанкову міну. В житті не буває випадковостей, і сам Господь зберіг їх в той момент. Як і кожен воїн, який дивився війні в очі, Олег багато про що мовчав. Мовчав, бо не хотів, щоб рідні боялись та переживали за нього. Але інколи таки якимось словом видавав. Говорив, що часто ноги сильно мерзли в окопах і не раз не було чого їсти. Побратими Олега розповідали, що на службі він завжди всіх жалів, «старався більше взяти на себе», велике і добре мав серце. Та на превеликий жаль, 25 жовтня 2023 р. це серце перестало битися. В той день Олег повинен був

переводитися до Дніпра, а на завдання мав іти його друг. Але той воїн вже був поранений і Олег, довго не роздумуючи, вирішив піти замість нього. Переконати його було неможливо, адже його впертість і великодушність відігравали як відомо головні ролі. Саме там поблизу села Кліщіївка Бахмутського району Донецької області ворожий осколок від розтяжки завдав герою смертельної рани. Забрати тіло Олега з позиції через обстріли було важко, тому його побратими зробили це пізніше вночі. Як розповідає брат, коли забирали тіла загиблих воїнів, то у всіх були чорні мішки, а для Олега чорного не вистачило і він був у білому. Така цікава випадковість. Також 25 жовтня є Днем капелана, а наш воїн ще за життя говорив, що має сильне бажання вчитись на священника. Його брат переказує, що Олег казав, якщо він буде живий, то після війни поступить в Духовну семінарію. Його побратими розповідали, що на фронті Олег всіх закликав до молитви, вчив молитися і подавав приклад справжнього християнина: «Поки не помолиться, він не сяде їсти» – згадували друзі Олега [2].

1 листопада 2023 р., в день, коли церква вшановує всіх святих відбувся чин похорону нашого героя. Отець Василь Штангрет, промовляючи проповідь, сказав такі слова: «Олег прожив життя, як люблячий син рідної землі, гідний нащадок борців за волю і незалежність України, воїнів Української Повстанської Армії, які для нього були прикладом національної вірності і стимулом до боротьби» [39]. Сам же Олег ще за життя публікував у своїх соціальних мережах такі слова: «Брати і сестри, пам'ятайте, що тіло смертне і земний шлях має свій кінець. Наша ідея і вчення Христа безсмертні і безцінні! Перед тим, як боятися смерті, подумайте чого варте ваше життя» [28]. Бачимо, що смерть для Олега не була чимось страшним. Він приймав її, як шлях до свого улюбленого Господа. Також він писав: «Нічого не досягнем. Бог досягає. Ми можемо бути лише хорошим знаряддям. А для цього доведеться бути добрими християнами. На повному серйозі молитися. Молитися і стріляти. Стріляти і молитися» [17].

Можемо підсумовувати, що Олег Гринішак як герой поклав своє життя за друзів своїх, сповнив Божий Закон. Коли на фронті загинув односельчанин Олега Ігор то на його похороні Олег Гринішак сказав: «Зробіть все, щоб ваші діти і

внуки пам'ятали, якою ціною дається нам жовте сонце і синє небо». Тож кожен українець не має права цього забувати, а батьки та вчителі мають обов'язок вчити цього дітей вдома та в школі.

Ще одним вірним сином своєї надвірнянської землі є Андрій Синоверський (Дод. Д), який народився у с. Лісна Тарновиця. Він боронив нашу Батьківщину ще з 2014 р. Народився герой 9 червня 1993 р. Батько – Синоверський Ярослав, мати – Синоверська Галина. Саме його матір розповіла нам коротко про хороброго сина. Це було справді дуже коротко, адже, як кожній матері, яка втратила рідну дитину, сльози не давали говорити.

Андрій був найстаршим єдиним сином у сім'ї там мав ще чотири сестри. Його дитячі роки пані Галина описує словами епітетами – жвавий, не посидючий шибеник тощо. У 1999 р., коли Андрію виповнилось 6 років, він пішов до першого класу школи в Лісній Тарновиці. Був активним та завжди веселим учнем. Після закінчення школи вступив до Надвірнянського училища №11. Провчився там усього один рік і вже восени 2011 р. Андрій пішов служити до армії. У Івано-Франківській військовій частині хлопець підписав контракт на три роки [6].

Уся юність А. Синоверського пройшла в армії, військова справа була невід'ємною частиною його життя. Як тільки у 2014 р. розпочалась АТО, Андрій одразу перевівся у бойову частину до міста Яворова Львівської області. На Яворівському полігоні проходив навчання, яке проводили канадці. Після проходження навчання, воїн перевівся у бойову частину, що їхала на Схід і довгий період служив бойовим медиком. Хлопець завжди казав, що, «коли треба, він візьме до рук зброю і стане на захист своєї землі». Свого слова герой дотримав [6].

Найголовнішою цінністю для нього було братерство і дружба. Мати розповідає, що для Андрія було важливо ділитись всім, що має. Коли з дому рідні висилали посилки, він часто собі нічого не залишав, а все роздавав співслужбовцям. Також пані Галина переповідає, що від початку війни у

молодого воїна завжди була в серці злість та ненависть до ворога, адже постійно приходилось прощатись із кимось із своїх побратимів. Це було надзвичайно важко для людини, яка пліч о пліч жила і мала спільну мету, мету перемоги. Часто йому приходилось забирати з поля бою тіла своїх друзів, ба навіть залишки тіл. Мати каже: «Своїх він ніколи не залишав, а своє життя ніколи не цінював...Смерті він ніколи не боявся» [6]. Не боявся іти в тил ворога, коли його братам потрібна була допомога. Завжди казав, що мусить відомстити за кожного свого побратима [6].

Із початком повномасштабного вторгнення Андрій Синовський дотримав свою обіцянку і взяв до рук зброю. Він був молодшим сержантом, командиром гранатометного відділення протитанкового взводу роти вогневої підтримки військової частини ХХХХХ. Він був вірний присязі та своїй землі. 3 вересня 2022 р. під час ведення бойових дій у населеному пункті Зайцеве, Бахмутського району, Донецької області наш герой на 29 році віддав своє життя Богу. Чин похорону відбувся 11 листопада того ж року у селі Лісна Тарновиця. Парох села, о. Василь Нагорняк на проповіді сказав такі слова: «Ми віримо, що наш захисник, наш Андрій є в Небі» [37]. І це справді так, адже він пожертвував своїми планами, своїми мріями, своїм життям заради своїх рідних та друзів, заради своїх земляків та заради незалежності своєї держави України. Честь і слава Герою!

Біля рідного села воїна Андрія розташоване село Перерісль, яке також славиться мужніми героями. Одним із них є Михайло Мельник. Народився 28 вересня 1993 р. у сім'ї простих та доброзичливих робітників Василя та Ольги. Про його життя нам дещо розповіла рідна тітка Михайла по маминій лінії, пані Галина Молотковська.

Виростав майбутній герой у великій, дружній, багатодітній сім'ї, де було аж п'ятеро дітей: дві старші сестри Анна і Христина і два молодших брати – Микола та Іван. Михайлик же був середущим. «Дуже був позитивним і прикольным...Був душа компанії» – розповідає пані Галя. Коли йому

виповнилось шість років, хлопчик пішов у перший клас до Переріслянської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Був активним учнем, завжди веселим та непосидючим. «Постійно жартував, завжди був з посмішкою» – описує воїна його тітка [4]. Вже змалку любив Бога і свою церкву, кожного дня ходив на Святу Літургію, адже він мав відповідальну посаду – належав до складу вівтарної дружини [4].

Закінчивши школу у 2010 р., Михайло Мельник вступив до Надвірнянського училища на спеціальність «столяр». Юнак мав багато різних захоплень. Цікавився технікою і любив її, особливо машини та мотоцикли. Вони були його стихією, тому він не міг не придбати щось для себе. Любив також спорт, зокрема бокс та футбол. За слова пані Галини, Михайло їх просто обожнював. Ще одним цікавим його хобі були голуби. Він їх розводив та мав вдома різні породи. Хлопець мав велике та добре серце, поважав стареньких людей в селі і завжди радо йшов на допомогу. Він не шукав якоїсь користі чи вигоди для себе, він просто любив робити людей щасливішими. Його перша думка завжди була про інших, а остання про себе. Пізніше він докаже це своїм мужнім вчинком [4].

Закінчивши училище, хлопець пішов до армії. Служив два роки у селищі міського типу Десна, що на Чернігівщині. Його найбільшою цінністю в житті були справедливість, любов до Бога та своєї родини. По закінченню служби, Михайло деякий час їздив до Чехії на заробітки. Був він майстром на всі руки. І ось настав той страшний день. Початок повномасштабного російського вторгнення. У березні 2022 р. Михайлові Мельнику прийшла повістка. Він, довго не вагаючись, сказав мамі: «Хто, як не я?», зібрав речі і відправився на фронт захищати свою землю та своїх ближніх. Як вже говорилося вище, наш герой любив допомагати іншим і жив не заради себе, а заради інших, дорогих йому людей. Особливо Михась розумів, що мусить захистити найдорогоцінніше, свого п'ятирічного сина Захарчика. Як переказує пані Галина, Михайло практично нічого не розповідав про події на фронті тільки писав їй: «Моліться за мене, бо я

у Бахмуті, а тут пекло». І ніколи не забував дякувати за молитви. Любов і сильна віра в Бога не покидали його ні на хвилину [4].

Можемо висловитися трохи поетично, але тут це, на наш погляд, доречно. Напевно Господь вирішив забрати нашого воїна з того пекла Собі до Раю, де панує мир і спокій. 26 квітня 2023 р. під час мінометного обстрілу у селі Орлянка Куп'янського району Харківської області душа Михайла Мельника назавжди покинула цю долину сліз. Вірний син своєї матері землі переставився на вічний спочинок до Отця Небесного. Чин похорону відбувся 2 травня 2023 р. у селі Перерісль. Тіло воїна привезли до його рідної церкви Різдва Івана Хрестителя. Тітка нашого героя пані Галина Молотковська має хобі і талант до написання віршів і дуже часто ці вірші присвячені саме рідному племіннику Михайлику. Ось один із них:

Я знаю, що ти більше не прийдеш.

Душа твоя у небі вже витає.

Надіюсь, що ти шлях до Господа знайдеш!

Та біль у серці в мене не стихає.

Ні дощ, ні сніг не замете твої сліди.

У смутку я до Господа зітхаю.

Час не зітре ні болю, ні журби.

Молитвами тебе, Михайлику, я щиро обнімаю!!! [16].

І всі ми, його земляки, люди, за яких він загинув повинні обнімати наших Героїв щирими молитвами!

Життя наступного героя, також було дуже цікавим, насиченим і драматичним. Василь Скорецький (Дод. Е) народився 16 жовтня 1998 р. у селі Фитьків Надвірнянського району у сім'ї Тараса Васильовича та Альони Миколаївни Скорецьких. Батько Тарас працював будівельником, а мати Альона займалась вихованням дітей, адже їх у родині було аж десятеро. Василь був

найстаршим братом шістьох братів – Мар’яна, Тараса, Назара, Володимира, Арсена, Романа та трьох сестер – Вікторії, Анастасії, Анни. У 2014 р. мамі Василя указом президента України було присвоєно звання «Мати-Героїня».

У 2002 р. сім’я Скорецьких переїхала до села Назавизів, а вже через два роки Василько пішов у перший клас до Назавизівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Надвірнянської районної ради. Провчившись там один рік, у 2005 році хлопчик з батьками знову переїхали вже на постійне місце проживання до міста Надвірна. Там Василь і продовжив навчання в Надвірнянській загальноосвітній школі № 3. Вже з раннього віку хлопець цікавився спортом і 2008 р. сам прийняв рішення розпочати навчання у Громадській Організації Надвірнянської Районної Федерації УШУ-КУНФУ, де здобув чимало перемог. У 2010 р. Василь отримав травму, внаслідок якої був змушений покинути спорт і відправитись на реабілітацію. Та хлопець не здавався і не опускав рук, а вже 2012 р. відновив свої сили і знайшов себе в іншому виді спорту – у футболі. Грав Василь за фитьківську ФК «Сокіл» та надвірнянський ФК «Бескид». Друзі футболісти описували його так: «Технічний, завжди брав ініціативу... Саме на футбольному полі він розкривався». Василь прагнув вдосконалювати свої навички, а тому у 2013 р. пішов навчатись до дитячо-юнацької спортивної школи №3 Івано-Франківської міської ради. Саме тут у 2015 р. молодий спортсмен отримав третій спортивний розряд з футболу. Його перший тренер згадував Василя такими словами: «Він був діамантом в нашій справі» [29].

Наш Герой мав хист не тільки до спорту. Він був також творчою особистістю. Не відвідуючи музичну школу, Василь мав унікальну здібність гри на музичних інструментах, а саме на баяні, гітарі, ударних установках та синтезаторі. Його батько Тарас був за освітою музикантом. Напевно від нього і перейняв Василько любов і талант до музики. Хлопець був самоучка і з ранніх років самостійно вдосконалював майстерність гри. Його батько згадує: «В шостому класі разом з Василем ми поїхали купувати йому перший інструмент, баян» [29]. У 2014 р., після закінченні школи він вступив до Надвірнянського фахового коледжу Національно-транспортного університету. Там молодий

студент став учасником вокально-інструментального гурту під керівництвом Ореста Мацьківа. Василь грав на синтезаторі. Музика була для нього не просто хобі, це було те, що надихало його жити і працювати.

Василь Скорецький піклувався не тільки про здоров'я тіла, а й про здоров'я душі. Господь був його найкращим другом протягом цілого життя. З дитинства Василько відвідував Євангельську Церкву у місті Надвірна, а у 2016 р. став членом Церкви. Його молодший брат Мар'ян Скорецький говорив, що Василь вчив їх «справлятися зі всіма труднощами життя і, не дивлячись на всі проблеми і тяжкості життя, пам'ятати, що Бог нас послав для слави Його і для того, щоб допомагати іншим людям і любити сім'ю» [7]. У 2017 р. Василь вступив до Чернівецького Теологічного Інституту на спеціальність «Церковне служіння та Богослов'я». З того часу хлопець активно проводив дитячі та музичні служіння. Він прагнув передавати свої вміння та навички молодшому поколінню, хотів їх навчати та розвивати в різних напрямках, допомагав знаходити себе. Василь був відкритим до людей та особливо дітей тому організовував різні спортивні навчання, уроки гри на музичних інструментах, брав активну участь в організації та проведенні дитячих таборів у смт. Ворохта та м. Надвірна. Назви таборів відповідно «Копмас» та «Клуб Майбутнє». Друзі з Церкви описували його так: «Працьовитий, жертвний, завжди допомагав потребуючим. Вмів підтримати словом. Сором'язливий Василь був лідером, на якого хотілось рівнятись» [29].

У 2016 р. майбутній воїн закінчив надвірнянський коледж і вирушив у самостійне життя. Коли йому виповнилось 18 років, юнак переїхав від батьків. Його близька подруга, яку він разом із братами називав сестрою, активний волонтер Вікторія Липовенко розповідала про Василя так: «Скорецький Василь – це була Людина. Ось знаєте, є просто люди, а є люди-діаманти, які гартуються під шаленим тиском, щоб стати значно більше, ніж просто камінь. Його гартування відбувалось з раннього дитинства, адже він був старшим сином у сім'ї. Це була підтримка та опора для своєї матері. Навіть, коли його не було поруч, вона знала, що завжди може покластись на нього. До нього тягнулися діти, він навчав їх біблійних історій та власним прикладом показував, яким повинен

бути християнин. Поруч з ним завжди було достатньо людей. Хоча він був досить скромним та тихим, це не завадило людям бачити ту цінність, яка була в ньому. Колеги по роботі захоплювались його вмінням знаходити вихід з будь-якої ситуації не тільки для себе, а й для ближніх» [3]. Навчатись Василь Скорецький любив, а тому вже у 2019 р. вступив до Луцького Національного технічного університету на спеціальність «Будівництво та цивільна інженерія». У 2021 р. захистив диплом і отримав ступінь бакалавра. Ще одним його захопленням були автомобілі тому саме з ними була пов'язана його робота. З 2019 по 2022 р. Василь проживав у Києві та займався автомобільними перевезеннями. Його молодший брат Мар'ян говорив про нього так: «Він був цілеспрямованим, працьовитим, організованим, талановитим. Дуже любив футбол та спортивний одяг. Був кумедним і справжнім старшим братом. Давав «братський під затилок», коли я приймав неправильні рішення. Був першим і ми всі тягнулися за ним. Був талантом і це нас мотивувало на відкриття себе у своїх можливостях і талантах» [7].

Після повномасштабного вторгнення, 24 лютого 2022 р., Василь прийняв тверде і добровільне рішення стати на захист власної землі та ділянки. Уже 25 лютого хлопець вступив до лав Надвірнянської територіальної оборони, де відповідав за оборону критичної інфраструктури району. Вище згадувана подруга Василя Вікторія розповідала: «У перший день війни він був мовчазним та багато думав, а вже зранку 25 лютого прийняв рішення йти до війська, щоб стати на захист нашої країни. Ми разом з ним поїхали до центру комплектування, де стояло безліч хлопців і він дуже хвилювався, щоб вистачило місця на нього» [3]. У вільний від нарядів час активно співпрацював з волонтерським штабом «4.5.0». Допомогавав грузити, упаковувати волонтерські вантажі та був прямим координатором в зоні бойових дій по підрозділу, а вже 26 квітня 2022 р. відправився разом з побратимами в зону бойових дій в Донецьку область. 8 червня того ж року їх передислокували на оборону південних рубежів, а саме в село Полтавка Запорізької області. Там Василь з іншими захисниками зайняли спостережні позиції та сумлінно виконували бойові завдання командування. 16

липня 2022 р. В. Скорецький перевівся в підрозділ саперів, де служив його друг, бойовий побратим та командир підрозділу Андрій із позивним «Ворона». Свою службу виконував сумлінно та з великою любов'ю в серці, любов'ю до своєї землі, родини, друзів та Бога. Побратими Василя описували такими словами: «Чуйний, добрий... інколи занадто добрий». Волонтери, які були близькими для нашого героя говорили: «Він посміхався щиро, серцем... Справедливий, добрий, не просто воїн, а захисник...» [29]. 22 липня 2022 р. в селі Успенівка близько п'ятої години ранку, внаслідок ворожого ракетного удару Василь з позивним «Вест» відійшов у вічність разом зі своїми бойовими побратимами. Пані Вікторія розповідала: «В останній день свого життя він був досить мовчазний та невеселий, його погляд торкався до самої душі, шукаючи розуміння та прощення. Він дав настанови на моє майбутнє життя і ці слова я проношу в кожному дні і в кожному дні я пам'ятаю хто він є для мене, рідних, близьких, друзів, колег та Держави». 24 липня тіло Захисника доправили до міста Надвірна, до рідного батьківського дому. 26 липня 2022 р. Героя України поховали на Надвірнянському міському кладовищі. Його тіло покинуло цю землю, але його дух вічно живий. Як відзначалося нами вище, наш Герой був творчою особистістю, його серце було близьким до музики і волонтери згадували: «Напередодні виїзду в фронтову зону, коли всім потрібна була амуніція, провізія, Василь дав запит на гітару, на котрій і виконав останню пісню» [29]. Навіть там, близько до смерті, наш воїн не падав духом. Він завжди був життєрадісним і мужнім. Молодший брат Мар'ян розповідав, що Василь вчив їх ставати самостійними і бути справжніми хлопцями, чоловіками і синами для матері. Найбільшою цінністю в житті Василя були стосунки з близькими, люди, які його оточували та Бог. Можна зробити висновок, що метою життя Василя була любов. Все було засновано на любові і зроблено з любов'ю. І те, що цей молодий хлопчина пішов на фронт, це величезний доказ того, що його серце вщент заповнене любов'ю [7].

Життя наступного воїна-надвірнянця, про якого йтиме мова нижче, не менш жертвне. Це буде короткий опис його життя, який нам надала мати

захисника – пані Оксана. Бакота Ігор Васильович (Дод. Є) народився 6 червня 1988 р. також у селі Фитьків, оскільки звідси родом був його батько. Мати Ігоря, пані Оксана працювала водієм тролейбуса у місті Івано-Франківськ, а батько Василь був різноробочим робітником. Коли хлопчику було три роки, батьки розлучились і мати з сином переїхали у село Назавизів, звідки родом якраз пані Оксана. Там Ігор у 1995 р. і пішов у перший клас Назавизівської загальноосвітньої школи. Провчився там 10 років, тобто 10 класів. Про його дитячі та підліткові хобі розповідає мати Ігоря: «Ходив у музичну школу, дуже любив футбол, рибалку і все, що міг мені допомагав». Одного разу Ігор у Назавизові дитячий турнір по футболу. Футбол він дуже любив, їздив на різні змагання як вболівальник у Львів» [1].

Після закінчення школи, у 2005 р., Ігор вступив до Івано-Франківського училища №18 (на сьогоднішній день – це Івано-Франківський фаховий коледж ресторанного сервісу і туризму) на спеціальність «Агент по туризму». Закінчив юнак училище вже через рік у 2006 р. І вже у 2007 р. хлопець пішов служити до армії, до військової частини у місто Новоград-Волинський. У 169 навчальному центрі імені князя Ярослава Мудрого, відомому як навчальний центр «Десна» у Чернігівській області, молодий солдат проходив навчання. В армії Ігор прослужив один рік. Після служби працював у Івано-Франківську, робив євроремонти. Також їздив декілька разів закордон на заробітки [1].

Мати воїна розповідає, що Ігор не був прив'язаним до матеріальних речей. Захищати нашу державу хлопець пішов ще у 2014 р. Він цінував справедливість і за неї боровся. Прослуживши на фронті один рік, наш воїн захворів, йому поставили діагноз «Розсіяний склероз» і комісували з армії. З 2015 р. Ігор мав третю групу інвалідності і вже не йшов до війська, а лікувався вдома [1].

Утім 24 лютого 2022 р. його життя повернулося на 180 градусів. Як тільки Ігор почув слово війна, він, довго не зважаючи на хворобу, пішов на захист своєї Батьківщини. Це є прикладом величезної відданості своїй землі, своєму народові. Його мати в сльозах нині розповідає, що ніщо його не могло стримати. Коли пані

Оксана запитала нашого Героя чи він не боїться смерті, то Ігор відповів: «Я не боюсь смерті, мене тоді нічого не буде боліти» [1]. Служив захисник на Запорізькому напрямку у 76 батальйоні 102 бригади. Однак 17 березня 2023 р. його життя обірвалося. Чин похорону воїна Ігоря відбувся 22 березня 2023 р.. Отець Василь Штангрет, промовляючи проповідь, сказав такі слова: «Як неможливо зупинити річку, яка тече до бурхливого моря, так неможливо зупинити народ, який скинув кайдани вікового поневолення і прагне до свободи, прагне жити у вільній незалежній Батьківщині. І не знайдеться у ворога стільки сил, щоб зупинити його» [38]. І це справді так. Герої не вмирають!

Для рідних втрата близької людини це завжди біль і невимовні страждання. Часто люди відмовляються щось згадувати, бо ця згадка може поновити їхні душевні рани. Згадаємо ще коротко про окремих загиблих воїнів із сусіднього села Тисменичани.

Лукач Любомир Васильович, позивний «Лисий», старший сержант 68-ої окремої егерської бригади імені Олекси Довбуша. Народився 5 жовтня 1987 р. у селі Тисменичани. У мирних час займався фасадними роботами. Брав участь у Революції Гідності. «Він понад усе любив своїх синів, намагався дати дітям усе, чого не мав сам, на все заради них був готовий. Усього в житті досягав сам, ні від кого нічого не чекав. Він був дуже щирий і чесний, не вмів «грати роль», був собою завжди. Безмежно ним пишаюся! Завжди у моєму серці, в моїй голові, та у моїх молитвах!» – розповідає дружина Мар'яна [35]. «Він був хоробрим воїном, понад усе на світі любив своїх дітей і дружину. Був дуже спокійним, усі хлопці його поважали. Ніколи не ліз у сварки. Виконував усі поставлені задачі, завжди допомагав і підтримував» – додають побратими [35]. Загинув уранці 22 жовтня 2022 р. у населеному пункті Єгорівка, що на Донеччині, внаслідок мінно-вибухової травми, несумісної з життям. Посмертно міська рада присвоїла Любомиру звання «Почесний громадянин Івано-Франківська». Також його іменем названа одна з вулиць Тисменичан. Любомир Лукач є прикладом мужності, нескореності, міцності духу та патріотизму.

Старший солдат Володимир Кушнірчук народився в селі Тисменичани. Навчався у місцевій школі. Згодом закінчив Технічне училище. У 2017 р. проходив строкову військову службу. Пізніше працював на АЗС. У перші дні повномасштабної війни чоловік став військовослужбовцем 8-го окремого гірсько-штурмового батальйону 10-ої ОГШБр Збройних Сил України. Був гранатометником. У складі свого підрозділу брав участь у боях у Київській, Сумській, Харківській, Луганській та Донецькій областях. За 11 місяців отримав три контузії, але щоразу повертався до побратимів, щоб продовжити боротьбу. «Порожнечу в серці від втрати мого братика вже нічого не заповнить. Мій хороший, добрий хлопчик, який ніколи не відмовляв нікому в допомозі. Сильний і сміливий, йшов у пекло війни, знаючи, що шансів повернутися звідти живим майже немає. Він ніколи не розповідав нам, що там насправді, ніколи не жалівся, завжди: у мене все добре. Останнє повідомлення брата: «Люблю вас», а відповідь: «І ми тебе любимо» залишилась непрочитаною. Але наш Вовчик знає, наскільки безмежно сильно ми його любили і будемо любити завжди...» – говорила сестра воїна Надія. Володимир загинув 25 січня 2023 р. під час виконання бойового завдання біля села Білогорівка на Донеччині. Життя 27-річного воїна обірвав ворожий мінометний обстріл. Поховали Героя у рідному селі [30].

Підсумовуючи, варто відзначити, що це лише «малесенька крапля в океані» фз тих всіх мужніх та відданих своїй країні синів, що віддали за неї своє життя. Та не тільки за державу пожертвували собою наші воїни, а звісно в першу чергу за всіх нас, українців. І ми повинні продовжувати боротися за нашу незалежність, щоб наші Ангели-Герої пишалися нами в Небі так, як ми пишаємося ними тут на землі. Ми повинні знати своїх захисників, віддавати їм належну честь і хвалу, молитися за їхні душі та передавати цю пам'ять своїм наступним поколінням, щоб наші діти вже ніколи не повторяли помилок своїх предків.

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ БІОГРАФІЙ ГЕРОЇВ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА УРОКАХ ТА ГУРТКОВИХ ЗАНЯТТЯХ

Погодьмося, що на теперішній день уроки історії в школі стали дещо серйознішими. Якщо до початку повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави предмет «історія» міг здаватися дітям чимось прадавнім та вигаданим, то зараз, на наш погляд, школярі починають дивитися на ту чи іншу тему з історії України, як на реальне життя, яке проживали наші предки. Таке ж справжнісіньке життя, яке проживають зараз вони та їхні рідні. Вони вже уявляють, як будуть розповідати своїм дітям та внукам про те, як вони пережили війну. Про те, що ніколи не забудуть той страшний ранок 24 лютого 2022 р., ті жахливі звуки сирени, які вони ніколи не чули до цього, той чорний дим від вибухів ракет, що піднімався в небо, як злий дух. Сміючись, будуть згадувати про циганів, що вкрали танк ворога, про записку від баби Наді у селі Мигалки та простого чоловіка, який забирав з дороги міну просто руками. Але найголовніше, про кого розповідатиме теперішня молодь своїм нащадкам, так це звісно ж про тих, завдяки кому вони можуть спокійно проживати своє життя, про наших сміливих воїнів. Щоб мати, що розповісти, треба самому знати своїх героїв в обличчя, саме тому завданням вчителів є познайомити учнів з реальними титанами свого часу та захисниками свого народу. У даному розділі ми розглянемо методи використання біографій героїв сучасної російсько-української війни на уроках та гурткових заняттях.

Спочатку розглянемо методичні прийоми, які можна використовувати на уроках. Здавалося б кожен урок історії має певну тему, від якої вчитель не може відходити, але це не так. Школа насамперед повинна виховати людей, совісних громадян своєї держави. І предмет історія України є ідеальним засобом для цього, адже кожен період нашого минулого і теперішнього наповнений людьми з великої літери, якими повинен пишатись кожен українець. Візьмемо для початку прийом порівняння. Наприклад, ми вивчаємо в 10 класі тему «Розгортання руху Опору в Україні» [46], в якій йдеться про створення ОУН-

УПА, зокрема її учасників та звісно ж Романа Шухевича. Тут ми можемо зіставити його з Дмитром Коцюбайлом, відомим під псевдо «Да Вінчі». Це можна зробити у вигляді таблиці чи порівняльної схеми, або при написанні есе. Воїнів УПА є багато, як і воїнів ЗСУ, тому можна роздати дітям на домашнє завдання чи для роботи в групах по одному упівцю, а вони на свій вибір оберуть з ким його порівняти із лав ЗСУ. Більш творчим завданням може бути створення «уявної» переписки між двома вояками різних часів чи навіть цілих чатів, де присутні і діячі давніших періодів історії, Київської Русі, Гетьманщини тощо. Це також буде гарним повторенням для учнів, а особливо для учнів 11 класів, які готуються скласти іспит. Такий вид діяльності можна зробити стабільним і кожної теми брати до порівняння героїв ЗСУ, а на практичному занятті все цілісно підсумувати для кращого засвоєння.

На прикладі теми «Революція Гідності 2014 р.» ми розглянемо багато прийомів та методів, які може використовувати вчитель. Ще один простий прийом під назвою «характеристика історичної постаті», який ми перейменуємо на «знайомство з історичною постаттю», адже мова йде про простих українців, які віддали своє життя за добробут в рідній державі і стали для неї героями. Цей прийом може бути поданим у різних формах. Вивчаючи дану тему педагог може глибше сфокусувати увагу учнів саме на особистостях, які безпосередньо брали участь в мітингу. Це завдання можна дати як кожному окремо так і для роботи в парах чи групах але обов'язково на домашнє завдання, щоб школярі мали час для знаходження цікавої інформації. Учні за розподілом вчителя отримують постать, з якою будуть знайомитись і самі обирають форму, у якій представлять особистість класові. Це може бути усна розповідь, презентація, створення сторінки в соціальних мережах. Якщо у постаті, яку досліджує учень є акаунт, то це може йому значно допомогти. Також із дописів героя можна зробити певні висновки щодо його особистості. На теперішній час дуже корисним буде зняття відеоролика про певного учасника Небесної Сотні і поширення його на просторах інтернету. Це допоможе хоча б маленькій частині користувачів мережі також познайомитись із своїм земляком, який заслуговує пошани. [68].

Познайомитись із діячем можна також за допомогою методу інтерв'ю. Якщо поблизу живе хтось хто брав участь у Революції, то це чудова можливість для безпосереднього спілкування, адже учасник віче є першоджерелом тих подій. А ще краще, якщо вчитель чи, можливо, учень запросить цю людину на урок. Інтерв'ю можна взяти в родичів загиблих під час подій на Майдані чи учасників АТО [71, с. 65].

Доречно згадати про таку корисну річ в навчанні, як кінематограф. Чому корисну? Бо саме він допомагає учням краще зрозуміти епоху та певні історичні події. На сьогоднішній день вже знято чимало фільмів про сучасну російсько-українську війну і зараз ми детально розглянемо кілька з них, які вчителі зможуть використовувати у програмі. Є фільми на реальних подіях, є й художні. І ті, і ті варто використовувати, адже, повторимось, візуалізація минулого часу є дуже важливою для запам'ятовування та розуміння історичного явища. Що ж до вивчення історичних постатей, то навіть якщо у фільмі не йдеться про конкретну реальну особу, а про групу осіб з вигаданими іменами та прізвищами, все одно це допоможе, адже в будь-якому випадку про всіх наших героїв ми дізнатись не зможемо, а ті всі начебто вигадані воїни якраз уособлюють наших реальних Ангелів Охоронців і перегляд такого фільму розвиває в дітях громадянську компетентність, викликає відчуття гордості за своїх мужніх земляків і землячок та виховує їх в патріотичному дусі [53].

Отже, перший фільм «Кіборги» 2017 р. Події розвиваються у вересні 2014 р. в Донецькому аеропорті. Українські військові четвертий місяць поспіль відбивають ворожі російські атаки. Сюжет фільму розповідає про сімох добровольців, які прибули на бойове чергування до аеропорту, що повинно було тривати два тижні. Кожен із них має реальний прототип. Допомагали творцям стрічки ветеран, Герой України Кирило Недря та інші оборонці Донецького аеропорту. Весь же сценарій був написаний на основі спогадів воїнів. Даний фільм неабияк підсилить знання одинадцятикласників з теми «Збройна агресія Російської Федерації проти України», а головне познайомить їх із сімома добровольцями, які не побоялись стати на захист свого народу. Вчитель може

дати на домашнє завдання переглянути фільм і написати характеристику на одного із воїнів. Бажано відразу розподілити постатей між учнями, а ще краще поділити учнів на 7 підгруп, щоб кожна група мала одну постать. Це завдання навчить дітей працювати в команді, допоможе їм приблизно уявити весь жах війни, розвине в них комунікаційну, аксіологічну, громадянську компетентності та закладе в їхні серця величезну пошану до своїх Героїв [89].

Наступним для перегляду може бути фільм «Погані дороги» режисерки Наталки Ворожбит. Стрічка містить п'ять новел про жителів Донбасу чие життя проходить по обидві сторони від лінії розмежування. Головними героями є журналістка, яка потрапила в полон, школярки з прифронтового селища та коханка загиблого воїна. Події фільму базуються на реальних історіях, тому він добре підходить для уяви побуту за кілька кілометрів від фронту.

Слід згадати також фільм «Відблиск» 2021 р. режисера Валентина Васяновича. Головний герой – військовий хірург, який потрапляє у російський полон до в'язниці «Ізоляція» в Донецьку. Його врятувала професія, бо агенти ФСБ повинні були радитися з лікарем перед тим як катувати полонених. «У Відблиску показую, що мирне життя – крихка субстанція, яку легко зруйнувати та важко відновити», - каже режисер стрічки [94]. Досвід полону у фільмі займає менш ніж половину хронометражу. Після звільнення головний герой повертається додому, де йому доводиться звикати до цивільного життя і налагоджувати стосунки з дочкою. Цей фільм робить акцент на важливості психологічної допомоги та реабілітації для військових, що повернулись із «пекла». Важливо дітям пояснити, що ми є тими українцями, які завжди будуть готові вислухати, зрозуміти і підтримати свого Героя. Творців стрічки консультував військовослужбовець Асєєв Станіслав, який два роки відбув ворожий полон в «Ізоляції», тому із впевненістю можемо казати, що події у фільмі відображено правдиво.

Ще один надзвичайно цікавий фільм, який познайомить учнів з такою особистістю як Микола Воронін. «Снайпер. Білий ворон» режисера Мар'яна Бушана. Головний герой – вчитель Микола Вороненко, який через війну на

Донбасі 2014 р. став снайпером. Його прототипом є Микола Воронін – пацифіст, що до 2014 р. жив із дружиною в землянці в Горлівці та мав мрію врятувати Землю від екологічної кризи. З початком війни Микола пішов у снайпери. Він є одним із «кіборгів», які захищали Донецький аеропорт. «Мені не подобається вбивати. Це гріх. Але нормальна людина, побачивши, яке зло чинить на Донбасі російська навала, не може не стати на захист своєї землі. Це місія порятувати вас і ваших дітей, решту людей, які можуть залишитися безгрішними у мирному житті. Хтось пече хліб або шиє одяг, а комусь потрібно боронити Батьківщину, беручи гріх на душу. У кожного свій обов'язок», - каже Микола Воронін [25]. Його біографію учні можуть дослідити детальніше з його інтерв'ю. Також про воїна є багато статей ну і однозначно аналіз фільму.

Ще один фільм, режисером якого є Ахтем Сеітаблаєв «Мирний – 21». Ця стрічка заснована на реальних подіях. Сюжет описує історію луганського прикордонного загону в 2014 р. Російські спецслужби та сепаратисти хотіли переконати його бійців здати українські території. Незадовго до того Кримська Республіка майже безкровно перейшла до рук росії. Але прикордонники не зрадили свою землю. Образ головного героя взято з історії голови Держприкордонслужби Сергія Дейнека, який очолював Луганський прикордонний загін у червні 2014 р. Одним із сценаристів фільму є Анатолій Коцюрба, полковник прикордонної служби. Його запросили, щоб достовірно продемонструвати специфіку військової служби. Фільми такого типу корисно показувати не тільки під час проведення уроків з дисципліни «Історія України», а й із предмету «Громадянська освіта» чи «Захист Вітчизни».

Варто продовжити перелік кінострічок тими фільмами, які описують повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р. «20 днів у Маріуполі» – документальний фільм про облогу Маріуполя росіянами у лютому-березні 2022 р. «Життя на межі» – фільм, що охопив війну від 2014 р. до повномасштабного вторгнення. Його творцями є два ветерани бойових дій Павло Пелешко та Юрій Іванишин. У даній кінострічці вони поставили ціль відобразити правдиву реальність війни і спростувати брехню, яку пропагувала росія. Фільм «Будинок

із скалок» у 2022 р. був номінований на «Оскар» у категорії «Найкраще документальне кіно». Сюжет складається з історій дітей дитячого будинку у Лисичанську, що розташовується за 20 кілометрів від лінії фронту. Перегляд даного фільму може підштовхнути дітей більше цінувати «все, що вони мають і все, що вони можуть мати». «Маріуполь. Невтрачена надія» – фільм, що побудований на свідченнях людей, які у перші дні страшного вторгнення були в Маріуполі. Стрічка не має жодних постановчих кадрів і базується суто на правдивих історіях маріупольців. «Кривава нафта» – фільм заснований на реальних подіях війни. В основі кінострічки лежить спротив українців російській агресії, причому і військових, і цивільних осіб. Кінодрама складається з семи правдивих історій, що засвідчують воєнні злочини росії на українській землі.

Даний перелік кінострічок про жорстоку війну вчитель може використовувати як на уроках, так і на історичних гуртках чи факультативах. Програма таких занять з історії може бути «побудована на кінематографі» на цілий перший семестр. Якщо є можливість вчитель може переглядати фільм разом з учнями у школі, розділивши його на два заняття. Проте на це піде багато часу, тому кращою ідеєю буде давати це завдання додому, а після нього вже робити обговорення з учнями. Також можна дати учням завдання написати рецензію на фільм. Отож, такий вид роботи допоможе молодим людям краще збагнути весь жах війни, викличе у них почуття гордості за своїх мужніх земляків та землячок, додасть відчуття відповідальності за свою країну та підживить їхній патріотичний дух.

Надзвичайно дієвим у вивченні чогось є кейс-метод. Дана технологія є навчальним методом, який використовується для розвитку комунікативних та творчих здібностей учнів, формування різних компетентностей та здобуття знань. Роль вчителя тут є мінімальною, більшу частину роботи виконують діти. Кейс-технологію можна застосовувати як на уроках так і на гуртках [66].

Отож, як можна поєднати вивчення біографій наших Героїв з даним методом? Вчитель ділить клас на групи і роздає кожній команді ім'я воїна, над

біографією якого вони повинні працювати. Їхні кейси повинні включати в себе такі пункти: сайт, на якому будуть розміщені частинка інтерв'ю з родичами та друзями загиблого воїна у форматі відео, презентація, акаунт воїна в соціальній мережі, вірш присвячений Герою та збір на потреби Збройних Сил України. На виконання такого завдання дається не менше одного місяця. Даний вид роботи розвине в учнів професіоналізм, комунікаційну компетентність, творче і критичне мислення, сформує інтерес та позитивну мотивацію до навчання.

Дуже хорошою традицією в кожній школі є створення стін-газет. Можна дати кожному класові, починаючи з п'ятого, завдання розробити стін-газету, присвячену певному воїну і розташувати їх, наприклад, в коридорах школи, а можна також дати таке завдання в середині одного класу поділивши його на дві чи три групи. Після їх створення кожна команда представляє свою роботу. Якщо зробити це завдання загальношкільним, то представлення може відбуватися на лінійці. Це завдання однозначно розвине в школярів громадянську та аксіологічну компетентності і запалить в їхніх душах вогонь патріотизму. Але найголовніше, що такий вид роботи познайомить дітей та молодь, а також їхніх батьків із маловідомими Захисниками з великими серцями, на яких вартує рівнятися.

Історичні гуртки – це місце креативності, творчості, навчання та різного роду ідей. Тут вчитель може застосовувати фантазію «на всі сто відсотків» і цим самим розвивати її в учнів. Ще однією із цікавих технологій є «театральна реконструкція». Суть цього методу полягає у відтворенні історичної події, що відбулась в минулому. При вивченні біографій Героїв вчитель з учнями спочатку досліджує їхні біографії, а потім придумує сценарій і відтворює виставу. Більшу частину роботи виконують школярі, вчитель тільки корегує. Такий вид діяльності рекомендовано застосовувати для старшокласників. Так, робота нелегка і потребує часу, але якщо добре попрацювати, то результат може шокувати. Із створеною виставою молоді актори можуть поїхати по інших школах і звісно ж організувати збір на ЗСУ, як добровільну плату за квиток.

Гуртки та факультативи ідеально підходять для розвитку у дітей творчого мислення. Ще одним цікавим завданням може бути складання віршів чи пісень про наших воїнів. Варто звертати увагу на сильні сторони учнів і ще більше їх підсилювати. Завжди в класі є хтось хто грає на музичному інструменті, співає чи любить вірші, тому таке завдання точно додасть їм цікавості до історії. Чимало є обдарованих дітей, які захоплюються малюванням, тому разом із вивченням біографій воїнів вони можуть намалювати їхній портрет. Акцент варто робити на сильних сторонах дитини, а особливо підлітка, підвищить її самооцінку, додасть інтересу до навчання та зробить вчителя в її очах авторитетом.

Старшокласники можуть відчувати себе журналістами не тільки беручи інтерв'ю у родичів Героїв, а й при написанні статті про них і ймовірно навіть створення власної газети. Це завдання вміщує в себе такі складові: інтерв'ю, написання статей, відзняті фото, створення реклами. І з усього переліченого учень друкує власну газету. На виконання даного завдання можна дати близько місяць часу і це може бути як індивідуальне завдання, так і групове. Учні повинні продумати все, включно від назви та дизайну газети до її вмісту. У даному методі ми розвиваємо як творчу складову, так і наукову.

Все більш популярною стає в наш час така соціальна мережа як «Тік ток». Сучасні діти і молодь звикли до коротких відеороликів настільки, що тепер відео, яке триває три хвилини вже вважається довгим. Доведено, що інформація з «Тік току» запам'ятовується швидше і краще ніж прочитана. Як діти і молодь так і дорослі проводять за переглядом коротеньких відео багато часу, тому це ідеальна платформа для навчання. Тут вчитель сам може записати короткі «тік токи» про когось із сучасних воїнів і представити їх учням для подальшого розгляду біографії особистості, а також може дати схоже завданням школярам. Головною умовою повинно бути розмовне відео не довше ніж дві з половиною хвилини з багатьма фактами з життя воїна [63]. Педагог може оголосити конкурс на найкреативніший і найпізнавальніший «тік ток». Обирати вчитель буде за кількістю переглядів у мережі і також поставить бал від себе. Плюс такого

завдання в тому, що не тільки учні одного класу дізнаються про ще одного свого Героя, а й багато користувачів «Тік току». Самі ж учні із задоволенням виконуватимуть це завдання, адже воно не схоже на звичайне домашнє завдання, де потрібен підручник, зошит і ручка. Ці відео вони можуть поширювати також і в інші соціальні мережі, наприклад «Instagram» чи «Facebook» [56] і під ним залишати посилання на банку для донату. Діти з радістю будуть розповідати світові про своїх мужніх земляків, будуть ними пишатися і їх наслідувати, а історія як предмет точно зацікавить їх ще більше.

Нині ніяк не обійтися без інтерактивних технологій. Учні теперішнього часу набагато краще сприймають і засвоюють те, що їм подали в цифровому вигляді. Сучасна українська освіта вимагає впровадження сучасних методів навчання, таких як проблемно-орієнтовані, дослідницькі та евристичні методи. Пріоритетними стали інтерактивні методи навчання з використанням різних форм організації навчання (індивідуальної, парної та групової роботи). Практичні методи навчання також є важливими у навчальному процесі (робота з матеріалами, лабораторні роботи, практичні вправи, створення проєктів тощо). Студенти можуть брати участь у груповій роботі, що сприятиме соціалізації, комунікації та збагаченню соціального досвіду. У цьому ж контексті варто зазначити, що на сучасному етапі все більшого значення в історичних дослідженнях набуває формування креативності [57].

Слід додати, що інформаційна грамотність сьогодні набуває все більшого значення. Штучний інтелект і нейронні мережі, що заповнили інтернет-простір, вимагають від користувачів спеціальних навичок. З широким розповсюдженням штучного інтелекту, який здатен генерувати складні завдання, все більше вимог висувається не лише до ІТ-спеціалістів, а й до звичайних людей, чиї робочі місця замінює вищезгаданий штучний інтелект. Вміння працювати зі штучним інтелектом та нейронними мережами стають необхідними кожному школяру. Актуальною залишається проблема впровадження інтерактивних особистісно-орієнтованих форм і методів, що створюють умови для розвитку проблемних ситуацій, які будуть важливими в подальшому житті кожного учня.

Із метою активізації інтересів та діяльності учнів на уроці, розвитку їх творчих здібностей використовуються різні методики, такі як методи ігрового моделювання (відтворення історичних подій та явищ), методи ігрового навчання (ігрова діяльність як засіб пізнання та засвоєння історичного матеріалу), методи навчання на основі гри [96]. Під час гри підвищується концентрація уваги учнів, вони здатні самостійно мислити, розвивається уява та пам'ять.

Вірогідно, під час ігрової діяльності учні не відчуватимуть труднощів у навчанні, а пасивні учні стануть активними учасниками уроку. Використання онлайн-ігор робить уроки легшими та цікавішими, створює умови для доброзичливої атмосфери та підвищує мотивацію. Ігрова діяльність на уроках історії є активним навчальним процесом, який дозволяє учням моделювати конкретні ситуації минулого і майбутнього [96]. Онлайн-ігри, в яких вирішуються проблемні ситуації та завдання, підвищують інтерес до предметів історії України, всесвітньої історії та суспільствознавства зокрема. Поступове збільшення інтенсивності проблемних ситуацій в іграх стимулює самовдосконалення та сприяє розвитку креативності через відтворення знань [91].

На сьогоднішній день вже придумано та розроблено чимало сервісів, які вчителі можуть використовувати в школах. Ось декілька з них, що допоможуть у вивченні біографій героїв сучасної російсько-української війни.

«**ThingLink**»: Ця платформа може бути використана для створення інтерактивних мультимедійних плакатів, на яких зображені герої війни. Наприклад, учитель може вибрати фотографію Сеніва Андрія (сержант, загинув у Донецькій області) або карту місця бойових дій та додати маркери, які ведуть до відео інтерв'ю, аудіозаписів спогадів або посилань на статті. Це дозволяє учням глибше зануритися у вивчення біографії через різні мультимедійні ресурси. Такі плакати можуть використовуватися під час уроків історії або патріотичного виховання [72].

«**Pinterest**»: Вчителі можуть створити колекцію матеріалів, пов'язаних із героями війни, зберігаючи важливі ресурси на одній дошці Pinterest. Учні можуть використовувати ці колекції для самостійного дослідження, отримуючи доступ до фотографій, документів, статей та відео, що дозволяє більш детально вивчати біографії. Це також може бути корисним для створення проектів або презентацій на основі зібраних матеріалів [73].

«**PlayPosit**»: Платформа дає можливість створювати інтерактивні відео з додаванням тестових запитань і пауз для обговорення під час перегляду. Наприклад, під час уроку можна показати документальне відео про одного з героїв війни і вставити запитання на різних етапах відео. Це дозволить учням краще зрозуміти ключові моменти біографії та перевірити їхні знання одразу під час перегляду [74].

«**Quizizz**»: Для закріплення знань після вивчення біографій героїв можна створити захоплюючі тестові ігри. Наприклад, учні можуть відповідати на запитання про життєві події, подвиги та нагороди героїв у формі змагань між собою. Взаємодія в режимі реального часу підвищить інтерес і допоможе запам'ятати важливу інформацію [75].

«**Kahoot**»: Використовуючи цей сервіс, учитель може створити вікторини або опитування на основі фактів з біографій героїв сучасної війни. Наприклад, можна організувати гру, де учні повинні відповідати на запитання про хронологію подій, у яких брав участь герой або про його життєвий шлях. Учні зможуть змагатися між собою за правильність і швидкість відповідей [76].

«**QuizWhizzer**»: Цей сервіс дозволяє поєднувати дидактичні ігри та тестові запитання. Наприклад, на інтерактивній ігровій дошці учні можуть пересуватися у грі, відповідаючи на запитання про життєвий шлях героїв війни. Таким чином створюється атмосфера змагань і діє заохочення до активного вивчення матеріалу. Гра здатна допомогти урізноманітнити уроки та зробити процес навчання цікавішим [65].

«**DeepAI**»: Учитель може використовувати цей сервіс для створення візуального контенту, зокрема, генерувати зображення, які відображають історичні сцени з війни. Наприклад, за допомогою текстового запиту «Бій у Донецькому аеропорту» можна отримати художнє зображення, яке допоможе учням візуально уявити події та героїчні вчинки бійців, створюючи атмосферу та залученість [77].

«**Paintbytext**»: Платформа дозволяє редагувати реальні фотографії, додаючи візуальні елементи за допомогою текстових команд. Наприклад, можна взяти фото героя війни та додати на нього важливі символи (нагороди, прапори, місця боїв) для створення мультимедійного плаката, який учні можуть використати для своїх проєктів або презентацій на уроках історії.

«**Bedtimestory**»: Використовується для створення інтерактивних історій. Наприклад, учитель може створити коротке оповідання про одного з героїв війни, до прикладу про Володимира Бакоту, який народився і жив у селі Фитьків, Надвірнянського району, загинув у Донецькій області, визначивши жанр і стиль розповіді (наприклад, драматична історія про оборону міст). Це допоможе учням краще зрозуміти емоційні та особисті аспекти життя героїв через історичні оповіді, адаптовані до віку та інтересів учнів [79].

«**Talk to Books**»: Цей ресурс може стати у нагоді під час гурткових занять з філософії або обговорення морально-етичних аспектів героїзму. Наприклад, за допомогою цитат з книжок можна провести дискусії на тему «Що таке справжній героїзм?» або «Чому люди жертвують собою заради інших?», використовуючи цитати відомих філософів і письменників для обґрунтування відповідей [80].

«**MakeMyTale**»: Учні можуть самостійно створювати історії про героїв війни, використовуючи унікальні сценарії. Наприклад, можна задати тему про оборону певного міста та створити історію, яка відображає ключові події, додаючи до неї персонажів і ілюстрації. Це може стати частиною творчих проєктів або домашнього завдання з історії [81].

«**ChatGPT**»: Учитель може згенерувати запитання для вікторин або тести на основі біографій героїв війни. Наприклад, учитель вводить біографію конкретного героя, а нейромережа генерує завдання, питання або вправи для перевірки знань учнів, що робить підготовку навчальних матеріалів швидшою та простішою [82].

«**Microsoft Designer**»: Використання цієї платформи для створення інфографіки, плакатів чи інших візуальних матеріалів на уроках або гурткових заняттях. Наприклад, учитель може створити плакат з біографією героя та ключовими фактами його життєвого шляху, що допоможе краще засвоїти інформацію візуально. Також учні можуть самостійно робити такі плакати, як домашнє завдання. Така робота буде цікавішою школярам ніж стандартні види самостійної роботи, отож це підвищить їхній рівень зацікавленості в навчанні, зокрема в історії [83].

«**Tome**»: Можна використовувати цю платформу для створення мультимедійних презентацій про героїв сучасної війни. Учитель або учні можуть створити розповіді, що будуть поєднувати текст, зображення та відео, наприклад, для проектів на тему «Життєвий шлях Героя України», додавши до кожного слайду візуальні елементи та графіку [84].

«**Artbreeder**»: Цей ресурс можна використовувати для генерації портретів героїв на основі доступних фотографій. Наприклад, можна створити високоякісні фотореалістичні зображення героїв або реконструкції на основі свідчень і описів, що дозволить учням побачити, як виглядав герой у молоді роки або під час виконання своїх військових обов'язків [85].

«**Creative Reality Studio (D-ID)**»: Ця платформа може бути використана для створення анімованих відеороликів, де воїн розповідає про свої подвиги або важливі моменти з бойових дій. Наприклад, оживити портрет героя, створивши відео, в якому він розповідає про ключову подію, в якій він брав участь, що допоможе учням краще уявити події та підвищить емоційне сприйняття матеріалу [86], [95].

Діти, як правило, краще вчаться через гру. В іграх діти соціалізуються і набувають соціального досвіду. Крім того, ігри дозволяють дітям застосовувати знання з власного досвіду, проявляти ініціативу та активність. Використання ігрових онлайн-технологій на уроках, безумовно, зробить процес навчання цікавішим і легшим [92]. В іграх на уроках історії учні порівнюють та класифікують історичні факти та терміни за певними ознаками. При цьому покращується їхня увага та усвідомлення матеріалу. Онлайн-ігри, які вирішують інтелектуальні завдання, стимулюють інтерес до вивчення історії [50, с.72].

Ігри мають аспекти, які мотивують більше, ніж звичайне навчання. Ігри часто активізують такі психічні процеси, як сприйняття, увага, пам'ять і мислення. Така діяльність дозволяє кожному учаснику бути залученим до процесу і запобігає пасивному навчанню. Ігрова діяльність дозволяє інтелектуально пасивним учням усвідомити потенційні інтелектуальні можливості, які, навпаки, недоступні у звичайному класі. Ігри також закладають основу для розвитку творчих здібностей учнів [96]. Ігри додатково стимулюють учнів завдяки викликам, цілям, бонусам після завершення та різноманітним винагородам. Крім того, така інтерактивність генерує негайний зворотний зв'язок. Ігрові завдання, такі як пошук рішень проблем, також стимулюють індивідуальну творчість [91].

Також слід використовувати різноманітні дидактичні та інтерактивні ігри. Наприклад, «Хто я?». Правила такі ж, як і у відомій грі, але учні просто пишуть на аркуші паперу імена героїв ЗСУ, яких вони вже вивчили на уроці, гуртковому занятті чи факультативі. Замість того, щоб писати імена, вони також можуть роздрукувати фотографії воїнів, щоб краще їх запам'ятати. Як приклад візьмемо Героїв з Надвірнянщини: Скорецький Василь, Сопилюк Микола, Мельник Михайло, Нагорняк Микола, Бакота Ігор та інші.

Існує також відома гра «Шпигун». Вона завантажується як додаток на смартфон. Учасники гри по черзі відкривають свої картки з ім'ям героя України. Для двох учасників випадають картки зі словом «шпигун». Потім вони повинні

ставити одне одному запитання та впізнати шпигуна. Якщо їх викрито, вони програють, а якщо шпигуна не знайдено, вони перемагають. Цю гру також можна застосовувати для вивчення історичних місць. Ця гра є чудовою ідеєю після вивчення теми на уроці, гуртковому занятті чи факультативі, коли діти вже знають багато фактів про Героїв і готові ставити запитання.

Додаток «LearningApps» дозволяє зіставити фотографію людини з описом цієї людини, таким чином, можна створити інтерактивну гру «Знайди відповідність». Дана гра підходить для етапу систематизації знань, допоможе учням краще закріпити матеріал та запам'ятати Захисника України. До прикладу можна взяти фото таких воїнів: Пасечний Богдан, Угринюк Микола, Рудак Сергій, Лучин Юрій, Петров Віктор, Павлюк Андрій, Воронюк Андрій. Всі вони теж родом з Надвірнянщини [70].

Історичні квести також відіграють важливу роль у вивченні творців історії. Можна розглянути різні варіанти квестів. Наприклад, розділіть учнів на команди і попросіть їх допомогти Олегу Гринішаку написати автобіографію. Перемагає команда, яка напише найшвидше. Вся інформація, яку потрібно написати в автобіографії, розкидана по всій території України. Учні за допомогою карти знаходять шматочки інформації (заздалегідь підготовлені і заховані вчителем), збирають їх до купи і несуть роботодавцю, яким може бути вчитель. Діти повинні передати знайдену інформацію вчителю та усно пояснити всю життєву історію воїна Олега. Якщо одна команда впоралася швидко, це не означає, що інша команда програла. Адже, якщо вони не будуть говорити, то відповідно не дізнаються про цю людину. Проте команда, яка першою прийшла, отримує бонус.

Фундамент становлення справжнього патріотизму – знання тем історії війська України та історії воєнного мистецтва. Ці знання – криниця мудрості еліти офіцерського корпусу будь-якої країни. Набуті офіцером знання з воєнної історії, історії українського війська є необхідними. У даній роботі демонструємо

вам приклад проведення уроку історії України у формі плану-конспекту (Дод. Ж), [93].

Письмо – чи ненайпопулярніше завдання у школі. Воно може мати різні форми. Наприклад, учні пишуть есе про воїна, обраного ними самими або запропонованого вчителем. Можна запропонувати учням уявити себе журналістами і написати статтю про Героя України. Зі статей, написаних учнями, можна зробити велику стінгазету, щоб кожен міг познайомитися з відомими історичними постатями. В очах учнів це додасть цінності їхній роботі і викличе інтерес до створення чогось подібного в майбутньому. Цікаво також скласти хронологію найважливіших етапів життя людини. Хронологію можна супроводжувати фотографіями. Ще одним завданням може бути порівняння двох історичних постатей. Наприклад, Жупника Андрія та Івасюка Василя. Це можна зробити у вигляді таблиці або презентації. Кросворди, які включають питання про життя людини, безумовно, будуть дуже цікавими для учнів. Вони можуть скласти власні кросворди для своїх однокласників, або ж розгадувати кросворди, складені вчителем.

Військово-патріотичне виховання є частиною національної системи освіти. Воно виховує високі ідеали служіння народу та готовність до героїчних вчинків заради процвітання Батьківщини. Воно полягає у формуванні свідомого громадянина з розумінням свого обов'язку у будь який час стати на захист Української держави. Також завданнями військово-патріотичного виховання є надати знання з військової та військово-технічної справи, спонукати до фізичного самовдосконалення, а також вивчати військові традиції та героїчні сторінки історії Батьківщини [64].

Військово-патріотичне виховання – це цілеспрямована і систематична підготовка до військової служби в Збройних Силах України. Це процес формування готовності юнаків старшого шкільного віку до військової служби в Збройних Силах України. Зміст його визначається Конституцією, законами України, військовою присягою, військовими статутами [62].

Завданнями військово-патріотичного виховання молоді є:

- формування патріотизму та любові до своєї країни та її історії, формування культурно-історичних цінностей;
- виховання поваги до Конституції та інших законів України, громадської активності, свідомості, відповідальності за доручену державну і громадську справу;
- формування здатності аналізувати зовнішню та внутрішню політичну ситуацію, самостійно та адекватно оцінювати події національного та світового масштабу;
- розвиток військових знань та готовності розвивати відповідний рівень фізичної підготовки та витривалості;
- формування та розвиток мотивації до захисту Української держави та служби у Збройних Силах України та інших збройних формуваннях, підвищення престижу військової служби та військово-професійної орієнтації молоді [54].

Отож, як вчителі в школі можуть сприяти патріотичному вихованню учнів на прикладі наших Героїв, але не на уроці. Звісно ж завдяки всім відомій грі «Джура». «Сокіл» («Джура») – військово-патріотична гра для всієї української учнівської та студентської молоді, форма позакласної роботи з патріотичного та морального виховання, засіб формування патріотичної свідомості, вид спортивно-оздоровчої діяльності. Організація гри в навчальних закладах ґрунтується на учнівській автономії в традиціях козацького гуртка, вільного народного зібрання, добровільного об'єднання учнів, які виконують завдання гри [61].

Метою ігор є військово-спортивне та національно-патріотичне виховання української молоді на українських козацьких традиціях, а також тепер на прикладі Збройних сил України:

- виховувати нове покоління українців у дусі вірності Батьківщині та своєму народові на основі відродження етнічних та загальнолюдських духовно-моральних цінностей;
- формування у молоді глибоких і стійких національно-патріотичних переконань та підготовка її до творчої праці, військової служби та захисту Вітчизни шляхом залучення до патріотичної діяльності з оборонно-масової роботи та військово-прикладних видів спорту;
- формування та виховання у юнаків та дівчат високих морально-психологічних якостей мужності, відваги, рішучості, хоробрості, сили духу, дисциплінованості та ініціативності, відповідно до козацьких та військових традицій;
- виховання молодого покоління українців у духовному та фізичному розвитку на основі історично сформованого козацького світогляду та принципів здорового способу життя.

Бачимо, що дана гра неодмінно допоможе розвивати такі компетентності, як громадянська, аксіологічна, здоров'я зберігаюча, культурна. «Гра «Джура» є базовою основою для організації комплексної системи національно-патріотичного виховання учнівської молоді в Україні» [13].

Таким чином можемо підвести підсумок і вказати, що використання біографій Героїв сучасної війни в школах є необхідними заходами для проведення. Наші воїни це ті, люди, які неодмінно заслуговують пам'яті та шани і саме методика допоможе вчителям ефективно познайомити учнів із своїми Захисниками. Як бачимо, методів, прийомів та варіантів організації роботи з біографіями сучасних воїнів є безліч. Ті, що вказані автором роботи це тільки краплина у морі. Кожному вчителю відкриті двері перед новими креативними прийомами, які тільки можуть розробити їхні творчість та критичне мислення. Нове покоління прагне нових методів навчання, щоб змогти вивчити та знати своїх Героїв всіх часів.

ВИСНОВКИ

Початковий етап агресії російської федерації проти України розпочався з анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополь у 2014 р. Ця операція була проведена під прикриттям гібридних методів війни: без відкритого застосування збройних сил, але із залученням спецслужб, військових без розпізнавальних знаків і підтримки проросійських настроїв на місцях. Псевдореферендум, проведений під контролем окупаційних сил, мав на меті легітимізувати анексію в очах міжнародної спільноти, що порушувало основні принципи міжнародного права. Попри декларацію про «право на самовизначення», цей крок став частиною стратегії з підриву суверенітету України.

З часом, агресія перемістилася на схід України, де Росія почала реалізовувати подібну тактику гібридної війни, намагаючись створити керовані квазі-державні утворення на окупованих територіях Донбасу. На відміну від Криму, тут українські сили активно протистояли, і військові дії призвели до значних втрат з обох боків. Після втручання регулярних російських військ у 2014 році конфлікт набув замороженого характеру, однак, це дало змогу Росії зміцнити контроль над окупованими територіями та розвинути там адміністративні структури, що перешкоджали реінтеграції цих регіонів до складу України.

Найбільш критичним моментом агресії стало повномасштабне вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 р. Це відкрите вторгнення відзначалося масовим використанням військової сили та спробою швидко захопити столицю та ключові адміністративні центри України. Масовані удари по інфраструктурі та стратегічних об'єктах були спрямовані на знищення оборонних можливостей України. Однак запеклий опір Збройних сил України, злагоджена робота українських військових і підтримка міжнародних партнерів зірвали ці плани. Російські війська змушені були відступити з півночі України, перегрупуватися та зосередити зусилля на Донбасі й півдні країни.

Попри початкові успіхи в контрнаступі, українська сторона поступово почала втрачати перевагу. Однією з основних причин цього стали значні втрати в техніці та особовому складі, що ускладнило подальше проведення широкомасштабних операцій. Водночас, нестача сучасного озброєння і засобів ППО обмежила можливості України ефективно протистояти масованим російським ракетним та авіаційним ударам. Також, перекидання Росією додаткових резервів і зосередження сил на певних напрямках дозволило агресору стабілізувати фронт і перейти до контратак. У результаті, динаміка бойових дій стала більш паритетною, що ускладнило подальший розвиток наступу України.

Силою та мудрістю нашої землі є наші Ангели Охоронці, які захищають нас від ворожих куль, жертвуючи всім. Споконвіку наша держава славиться своїми людьми, що не бояться віддати своє життя за свій народ. Ціла Україна пишається своїми воїнами та віддає їм належну честь і хвалу. Дуже важливо є знати своїх Героїв та передавати історію їхнього життя наступним поколінням, адже ми не маємо права їх просто забути. Невеликий біографічний опис мужніх воїнів це не просто коротко описане життя, це пам'ять, яка повинна пробуджувати душу кожного українця до боротьби за свою свободу, за свободу свого народу і своєї землі. Ця пам'ять назавжди повинна оселитися у наших серцях і передаватись нащадкам на сотні років вперед. Так як ми сьогодні пишаємось славними князями і княгинями, так і наші діти, внуки та правнуки повинні пишатися мужніми воїнами Збройних Сил України.

Жодна школа, жоден предмет та тема, жодне набуття нових знань та навичок не обходиться без методики. Тож звісно знайомство учнів з Героями України теж потребує застосування різних прийомів та методів. В основі вивчення біографій історичних постатей, що відійшли до вічності зовсім недавно є такі методи, як інтерв'ю, соціальні мережі особистості, документальні фільми. Точніше, це є джерелами інформації, а вже на базі цих джерел вчитель застосовує різноманітні прийоми. Знайомство дітей із Героями нашого часу розвиває в них любов до рідної землі та підносить патріотичний дух. Вони бачать перед собою

постать, яка стає для них авторитетом, портретом мужності та відваги. Бачать людину з великої літери, на яку можна рівнятись. Зробивши такий урок цікавим за допомогою методики, вчитель підвищує в дітях не тільки гордість за своїх співвітчизників, а й інтерес до історії як предмета. Найбільш насичено вивчати біографії воїнів учні зможуть на гурткових заняттях, адже в них немає усталеної програми, за якою необхідно слідкувати. На гуртках та факультативах розвиваємо свою креативність та творчість в поєднанні з інформаційною, громадянською, культурною та аксіологічною компетентностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Матеріали приватного архіву Лесі Володимирівни Попович:

1. Свідчення Бакоти Оксани Миколаївни, 1964 р.н. Місце народження с. Назавизів Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Проживає у с. Назавизів, вул. Грушевського 18; освіта вища технічна; тимчасово не працює. Записано Л. Попович 12 травня 2024 р. у с. Назавизів. 3 арк.
2. Свідчення Гринішак Івана Юрійовича, 1994 р.н. Місце народження с. Назавизів Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Проживає у с. Назавизів, вул. Грушевського 74; освіта вища гуманітарна. Тимчасово не працює. Записано Л. Попович 12 травня 2024 р. у с. Назавизів. 4 арк.
3. Свідчення Липовенко Вікторії Володимирівни, 1995 р.н. Місце народження м. Надвірна Івано-Франківської обл. Проживає у м. Надвірна, вул. Кармелюка, 14; освіта вища гуманітарна. Волонтер. Записано Л. Попович 13 травня 2024 р. у м. Надвірна. 4 арк.
4. Свідчення Молотковської Галини Василівни, 1975 р.н. Місце народження с. Перерісль Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Проживає у с. Перерісль, вул. Лесі Українки, 25; освіта середня спеціальна. Працює кондитером на дому у рідному селі. Записано Л. Попович 14 травня 2024 р. у с. Перерісль. 3 арк.
5. Свідчення Нагорняка Дмитра Миколайовича, 2002 р.н. Місце народження с. Красна Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Проживає у с. Красна, вул. Красний струмок, 38. Студент Духовної семінарії свщм. Йосафата УГКЦ, м. Івано-Франківськ. Записано Л. Попович 14 травня 2024 р. у с.Красна. 4 арк.
6. Свідчення Синоверської Галини Михайлівни, 1965 р.н. Місце народження с. Лісна Тарновиця Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Проживає у с. Лісна Тарновиця, вул. Кобилянської, 47. Тимчасово не працює. Записано Л. Попович 28 квітня 2024 р. у с. Лісна Тарновиця. 3 арк.

7. Свідчення Скорецького Мар'яна Тарасовича, 2002 р.н. Місце народження м.Надвірна Івано-Франківської обл. Проживає у м. Надвірна, вул. Федьковича 60. Місце роботи: піцерія «San Remo», вул. В. Чорновола, 4а, м. Надвірна. Записано Л. Попович 13 травня 2024 р. у м. Надвірна. 5 арк.

8. Свідчення Сопилюк Іванни Ігорівни, 1991 р.н. Місце народження с. Чорний Потік, Надвірнянського району Івано-Франківської обл. Проживає у с. Чорний Потік, вул. Б.Хмельницького 40. Місце роботи с. Яблуниця, вул. Горішків, готель «Шпиці», покоївка. Записано Л. Попович 10 квітня 2024 р. у с. Яблуниця. 5 арк.

Опубліковані документи і матеріали:

9. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг. ред. І. Руснака) К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. 162 с.

10. Воєнно-історичний опис російсько-української війни (січень 2023 р.). Міністерство Оборони України. Генеральний штаб збройних України. Київ 2023. 168 с.

11. Декларація «Про боротьбу за звільнення України» Документ 1139-VII, поточна редакція. Прийняття від 20.03.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1139-18#Text> (Дата звернення: 20.03.2024).

12. Інформаційно-довідкові матеріали щодо хронології подій 2014–2019 років, які відбувалися в Автономній Республіці Крим та під час проведення антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил на Сході України (2019).

13. Лист Міністерства освіти і науки України від 2.10.17р №1/11-9918. URL: <https://bilky.osv.org.ua/vseukrainska-dityachojunacka-vijskovopatriotichna-gra-sokil-dzhura-09-54-13-06-03-2024/> (Дата звернення: 24.10.2024 р.).

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2014 р. «Про передисло-кацію військових частин (підрозділів), установ та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів України з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя в інші регіони України» : Указ

Президента України від 24.03.2014 р. № 339 (2014). *Офіційний вісник Президента України*. № 12. С. 501.

15. Резолюція 2202 (2015), прийнята Советом безпеки на его 7384-м засіданні 17 лютого 2015 року. Організація об'єдинених націй. Совет Безпеки. URL: <https://www.refworld.org/ru/legal/resolution/unsc/2015/ru/103940> (Дата звернення: 18.03.2024).

Монографії, статті:

16. Акаунт пані Галини Молотковської, рідної тітки воїна Михайла Мельника. URL:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100095396975928&mibextid=LQQJ4d>

(Дата звернення: 22.10.2023 р.)

17. Акаунт воїна Олега Гринішака у соціальній мережі «Facebook». URL:

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100017132443743&mibextid=LQQJ4d>

(Дата звернення: 20.10.2023 р.)

18. Бойовий наказ про штурм Іловайська 40-му батальйону територіальної оборони «Кривбас» від командування АТО (5 серпня 2014 р., сектор Б, генерал-лейтенант В. Хомчак, командуючий АТО генерал-полковник В. Муженко) / Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014\(08\)05.illovaisk.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2014(08)05.illovaisk.php) (Дата звернення: 19.03.2024).

19. Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український Тиждень*. 2014. 23 лютого. С. 30, 31.

20. В'ятрович В. М. Наша столітня. Короткі нариси про довгу війну. Харків: Вид-во «Ранок», 2023. 256 с.

21. Гай-Нижник П. (2022). Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. № 1 (82), с. 452–465.

22. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. 332 с.

23. Гай-Нижник П. П. Руйнація і поглинання: плани керівництва Російської Федерації щодо розколу і зруйнування держави Україна (2014–2015 рр.). *Гілея*. 2018. Вип. 134 (№ 7). С. 358–370. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2018doc-rf-plan.php> (Дата звернення: 23.03.2024).
24. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Російсько-українська війна: особливості розв’язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов. *Українознавство*. 2016. № 4. С. 103–121.
25. Галицький кореспондент. Історія одного снайпера. URL: <https://gk-press.if.ua/istoriya-odnogo-snajpera/> (Дата звернення: 10.09.2024 р.)
26. Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнарод-но-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*. 2023. № 2. С. 5–33.
27. Грицюк В. Пашкова О. Історична періодизація російсько-української війни: методологічні аспекти та наукові рефлексії. *Воєнно-історичний вісник*. 1/ (51). 2024. С. 5–15.
28. Допис Олега Гринішака на його сторінці в соціальній мережі. URL: <https://www.facebook.com/share/p/3yGHtmEbdAYD4d7D/> (Дата звернення: 20.10.2023 р.)
29. Достойний найвищої шани. Ніколи не забудемо. Герої Надвірнянської громади. Скорецький Василь Тарасович. URL: <https://heroes.nadrada.gov.ua/skoreczkyj-vasyl-tarasovych/> (Дата звернення: 30.10.2023 р.)
30. Івано-Франківськ – місто Героїв. URL: http://www.geroi.if.ua/content&content_id=459 (Дата звернення: 31.10.2023 р.)
31. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.) / М. Гребенюк, В. Грицюк, В. Щипанський. *Український історичний журнал*. 2020. Ч. 4. С. 176–191.
32. Кірпіч О. Політичний міф у війні на Донбасі. *Україна і світ: проблеми історії*. Маріуполь, 2014. С. 53–55.

33. Коваль М. (за заг. ред.). Рік незламності: крахооперації «Z». К. 2023: НУОУ, 320 с.
34. Куцька О. Антитерористична операція на Сході України (2014–2018 рр.): етапи та їх характеристика. *Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ ст.: Збірник доповідей Міжнародної наукової конференції*. Львів, Україна, 25–26 червня 2019 р. Львів. С. 16–18. Ільницький, В., Куцька, О. (2023). Періодизація російсько-української війни (2014–2022) в українському науковому дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія Історія. No 13/55, с. 162–176.
35. Меморіал, платформа пам'яті. URL: <https://www.victims.memorial/people/liubomyr-lukach> (Дата звернення: 31.10.2023 р.)
36. Мусаєва, «Ігор Колихаєв: «Не забувайте про Херсон»; «Ukrainian law enforcers detain former Crimea SBU department chief», NV, July 17, 2022, <https://english.nv.ua/nation/ukraine-arrests-former-sbu-department-head-for-treason-ukraine-news-50256965.html> (Дата звернення: 05.05.2024).
37. Навічно 29! Прощання з Героєм України Андрієм Синоверським. URL: <https://youtu.be/6ZbyEKN-2ng?si=vZMkWwt9FwPo3A35> (Дата звернення: 21.10.2023 р.)
38. Навічно 34! Прощання з Героєм України Ігорем Бакотою. URL: <https://youtu.be/Tcs--sAX1Uk?si=buvTa451Ld8axNbA> (Дата звернення: 31.10.2023 р.)
39. Назавизів. Чин похорону Героя Олега Гринішака. URL: <https://youtu.be/2obrI79GIWI?si=ALOF0lfVx3OSKjAO> (Дата звернення: 20.10.2023 р.)
40. Найкоротша історія російсько-української війни. Донбас Реалії – проєкт української редакції Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-viyny-rosiya-ukraina/32831284.html> (Дата звернення: 05.02.2024).

41. Пилявець Р. І., Сидоров С. В. Київська оборонна операція 2022 року: основні кількісно-якісні показники. Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, Україна, 23 листопада 2022 р.* К. С. 74–75.
42. План захоплення Росією Лівобережної України («Доклад решения на применение группировки войск «Север» в специальной операции»; «Пояснительная записка к решению на применение группировки войск «Север»; 8–9 апреля 2015 г., Санкт-Петербург, штаб Западного военного округа) / Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: [http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2015\(04\)08.capture_plan.php](http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2015(04)08.capture_plan.php) (Дата звернення: 07.04.2024).
43. Плохій С. «Російсько-українська війна: повернення історії. пер. з англ. М. Ларченка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.
44. Прощання з Героєм України в селі Красна. Посилання на відео. URL: https://youtu.be/iDHkG3v68Xo?si=MyuDfcg_5RRNQKw5 (Дата звернення: 09.10.2023 р.)
45. Революція гідності в Україні // Тисячоліття – Millennia. 2015. Вип. 2. С. 5–15.
46. Свинчук А.В. Розгортання Руху опору в Україні в роки Другої світової війни (Конспект уроку, 11 клас). 2016. № 2. С. 58–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2016_2_20 (Дата звернення: 05.09.2024).
47. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи. Аналітична доповідь / Відп. ред. Г. Боряк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2016. 616 с.
48. Смолій В., Якубова Л. Історичний контекст формування проекту русский мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі: Аналітична записка. К., 2018. 144 с.
49. Удод О. Методологічні аспекти розуміння історії та культури. Київ. 2015. Вип. 26-27. С. 435–453.

50. Удод О. Методологія історії і гуманітаризація знання. Київ. 2013. Вип. 23. С. 6–30.
51. О кризисе на Украине (Совет нацбезопасности России) [План дій по дестабілізації України і включення 12 українських областей та м. Києва до складу Російської Федерації] (січень 2014 р.) / Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2018doc-rf-plan.php> (Дата звернення: 06.02.2024).
52. Yatsenyuk A. (Ukrainian Prime Minister): Putin «Needs New Annexations» (Interview Conducted By Matthias Schepp and Christoph Schult). Der Spiegel. 2014. 20.XII. URL: <http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-withukrainian-prime-minister-arseniy-yatsenyuk-a-1009711.htm> (Дата звернення: 20.03.2024).

Література методичного характеру:

53. Актуальні питання компетентнісно орієнтованої методики навчання історії та громадянської освіти в ліцеї : методичний посібник / В. Ю. Кришмарел, Ю. Б. Малієнко, Т. І. Мацейків, Т. О. Ремех. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 370 с.
54. Бака М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: Навч.-метод. посіб. / М. Бака, В. Корж.– К.: Книга пам'яті України. 464 с.: ілюстр.
55. Баханов К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі. Запоріжжя, 2002. 108 с.
56. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
57. Бондар І. В. Формування креативності учнів у процесі навчання історії як вимога концепції НУШ. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти. Тернопіль, 2020. 82 с.
58. Булда А. А. Теоретичні основи практичної підготовки вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (історико-педагогічний аспект). Київ, 2000. 467 с.

59. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі. Вип. 2 (74). 2010. 127 с.
60. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 8 класі. Вип. 9 (81). 2010. 122 с.
61. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). URL: <https://bilky.osv.org.ua/vseukrainska-dityachojunacka-vijskovopatriotichna-gra-sokil-dzhura-09-54-13-06-03-2024/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.)
62. Вишняк М. Патріотичне виховання учнів за допомогою української мови та літератури. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 25–28.
63. Герман Н. Методичні рекомендації щодо використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у процесі навчання історії в закладі загальної середньої освіти. Методичні рекомендації до організації освітнього процесу в закладах освіти: інформаційно-методичний бюлетень / за заг. ред. А. Л. Черній ; відпов. за вип. Н. А. Мельник. Рівне, 2021. 193 с.
64. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9–14.
65. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник / Упоряд. Воротникова І.П. К.: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 48 с.
66. Кейс-технології у навчанні. URL: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/kejs-tehnologiyi-u-navchanni/> (Дата звернення: 01.09.2024 р)
67. Комаров В. О. Методика навчання історії в школі. Кривий Ріг, КДПУ 2003. 108 с.
68. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. Х.: «Основа», 2007. 112 с.
69. Малієнко Ю. Б. Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 2018. 96 с.

70. Медіаграмотність: Підручник для вчителів. Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. К. : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
71. Навчальні матеріали до запису поглиблених інтерв'ю в рамках виконання науководослідного завдання з курсу «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» / Упорядники Г. Боднар, В. Качмар, О. Лукачук. Львів, 2017. 76 с.
72. Офіційний веб-сайт: «ThingLink». URL: <https://www.thinglink.com/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
73. Офіційний веб-сайт: «Pinterest». URL: <https://www.pinterest.com/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
74. Офіційний веб-сайт: «PlayPosit». URL: <https://go.playposit.com/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
75. Офіційний веб-сайт: «Quizizz». URL: <https://quizizz.com/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
76. Офіційний веб-сайт: «Kahoot». URL: <https://kahoot.com/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
77. Офіційний веб-сайт: «DeepAI». URL: <https://deepai.org/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
78. Офіційний веб-сайт: «Paintbytext». URL: <https://paintbytext.chat/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
79. Офіційний веб-сайт: «Bedtimestory». URL: <https://www.bedtimestory.ai/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
80. Офіційний веб-сайт: «Talk to books». URL: <https://books.google.com/talktobooks/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
81. Офіційний веб-сайт: «MakeMyTale». URL: <https://makemytale.com/> (Дата звернення: 15.10.2024 р.).
82. Офіційний веб-сайт: «ChatGPT». URL: <https://chatgpt.com/> (Дата звернення: 16.10.2024 р.).

83. Офіційний веб-сайт: «Microsoft Designer». URL: <https://designer.microsoft.com/> (Дата звернення: 16.10.2024 р.).
84. Офіційний веб-сайт: «Tome». URL: <https://tome.app/> (Дата звернення: 16.10.2024 р.).
85. Офіційний веб-сайт: «Artbreeder». URL: <https://www.artbreeder.com/> (Дата звернення 18.10.2024 р.).
86. Офіційний веб-сайт: «Creative Reality Studio (D-ID)». URL: <https://studio.d-id.com/> (Дата звернення: 18.10.2024 р.).
87. Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу. 2006. № 19. С. 67-72.
88. Пінчук А. С. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії. 2006. 21 с.
89. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник . О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 2018. 208 с.
90. Пометун О. І. Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ, 2006. 328 с.
91. Пузан Ю. застосування ігрових технологій на уроках у новій українській школі. Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». *Педагогічні науки*. № 6. 2019. С. 57–61.
92. Радченко І.А., Використання ігрових технологій навчання та їх елементів на уроках історії та правознавства. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін. [упоряд. Г. Г. Яковенко]. Х: Видавництво Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. 2012. 92 с.
93. Фалько С. Сучасна воєнно-історична наука викладання воєнної історії у вищих навчальних закладх України: напрями змін. VIII Міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект»: збірник матеріалів, 24-25 травня 2024 року. Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2024. 304 с.

94. Фільми про війну в Україні. 10 кращих художніх стрічок. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/vid-kiborgiv-do-lishaysya-onlayn-10-khudozhnikh-filmiv-pro-viynu-v-ukraini-znyatikh-za-ostanne-desyatilittya-08062024-21649> (Дата звернення: 10.09.2024 р.)
95. Шульга Ю.Г., Застосування технологій Штучного Інтелекту на гуркових заняттях: відкриття нових можливостей. «STEAM-освіта: від теорії до практики» : матеріали конференції (Київ, 12–14 червня 2024 року). К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2024. 406 с.
96. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ. 2017. 324 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Знищені під Ірпенем машини, якими люди покидали окуповане місто. Після звільнення області на них намалювали квіти

Джерело:
<https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-viyny-rosiya-ukraina/32831284.html>

<https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-viyny-rosiya-ukraina/32831284.html>

Додаток Б

Російську танкову колону розбивають у Броварах під Києвом у березні 2022 р.

Джерело:
<https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-viyny-rosiya-ukraina/32831284.html>

<https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-viyny-rosiya-ukraina/32831284.html>

Вигляд м. Рубіжне після входу російської армії (червень 2022 р.)

Джерело: <https://images.app.goo.gl/mxZnzijVyfMhi8q28>

Герой України Микола Нагорняк

Джерело: інформацію надав син Миколи Дмитро Нагорняк

Герой України Олег Гринішак

Джерело:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/uk/a/ab/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3_%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%B0%D0%BA.jpg

Герой України Андрій Синоверський

Джерело: <https://heroes.nadrada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/synoverskyj-andrij-yaroslavovych-29-rokiv.png>

Додаток Е

Герой України Василь Скорецький

Джерело: https://report.if.ua/wp-content/uploads/2022/07/vasyl-skorecky_i.jpeg

Герой України Ігор Бакота

Джерело:

https://www.ratusha.if.ua/wp-content/uploads/2023/03/336232124_1910778745930176_6246726194994954554_n.jpg

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок

Дата 6.11.2024

11 клас

Тема: Герої російсько-української війни 2014-2023 рр. з Надвірнянщини

Мета:

навчальна:

- пояснити учням особливості російсько – української війни та місце у ній Героїв з Надвірнянщини ; / *інформаційна*
- вказати на стан Збройних Сил України ; / *інформаційна*
- проаналізувати їх внесок в боротьбі з окупаційними військами / *інформаційна*

розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (LearningApps); / *логічна, аксіологічна, хронологічна*
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою (Гра «Знавець карти»); / *просторова*
- розвивати вміння аналізувати історичні факти / *логічна, аксіологічна*
- розвивати хронологічну компетентність (гра «Хронологічний ланцюжок») / *хронологічна*
- формувати вміння характеризувати історичні постаті; / *аксіологічна*
- розвивати креативне та логічне мислення (Метод «Займи позицію») / *логічна*
- розвивати навички роботи в парі або групі (Метод «Коло ідей») / *комунікативна*

виховна:

- виховувати патріотичні почуття та почуття гордості за співвітчизників/ *громадянська*
- формувати критичне мислення/ *логічна, аксіологічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань (Метод «Займи позицію»); / *мовленнєва*

- виховувати вміння працювати в колективі (Метод «Коло ідей») / *комунікативна*

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник за вибором вчителя, історична карта , роздатковий матеріал, відеоролик.

Основні дати:Немає

Основні терміни: Орден «Герой України»

Основні історичні постаті: Герої Наддніпрянщини.

План уроку

1. Герої російсько-української війни 2014-2023 рр. з Наддніпрянщини

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх. Хвилина мовчання, гімн України, молитва за воїнів. 		
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Письмова робота 1. Проаналізуйте процес анексії Криму. Хто такі «зелені чоловічки»? Кого було обрано головою окупаційної влади Криму?(Учень)	<i>Логічна</i>

Просторова

2. У яких містах були спалахи проросійських настроїв? Коли колаборанти проголосили про створення ХНР, ЛНР, ДНР? (Учень)

*Просторова
Логічна*

Усна відповідь

1. Що таке АТО? Хто проголосив АТО? Які перші великі міста було звільнено? (Учень)

*Логічна
Просторова*

2. Коли відбулась катастрофа ІЛ – 76? Що таке катастрофа Boeing-777? Хто такі «Кіборги» та чим вони прославились? (Учень)

Хронологічна

Логічна

**Робота на дошці
Вправа «Хмаринка
слів»**

Логічна

Потрібно пояснити терміни на даній хмаринці(Учень)

добробат ^{АТО}
 сил ^{антитерористична операція}
 тимчасово окупована територія
 волонтерський рух
 гібридна війна
 операція ^{мінські домовленості}
 оос

Вправа «Хронологічний ланцюжок»

Установіть хронологічну послідовність подій:
 (Учень)
 Звільнення Маріуполя-
 Оборона Донецького аеропорту-
 Звільнення Бахмута-
 Повномасштабне вторгнення-
 Початок АТО-
 Іловайський котел-
 Збиття Малайзійського Боїнга-
 Мінські угоди-
 Початок ООС-

Хронологічна

Карта (Ш) Гра «Знавець карти»

1. Проаналізуйте карту. З'ясуйте, яким було становище української армії. З огляду на розклад сил, об'єкти й події, що відображені на ній.(Учень)

*Логічна
 Аксіологічна*

3 хв	III. Мотиваційний етап	Метод «Асоціації» "Справжній герой — це не той, хто не боїться, а той, хто, незважаючи на страх, робить те, що потрібно." — Ральф Уолдо Емерсон <i>/ інформаційна</i>	1.Що для вас означає слово "герой" 2.Чи знаєте ви когось з вашого оточення, кого можна назвати героєм? Чому? 3.Як ви думаєте, які риси характеру потрібні, щоб стати героєм? Сьогодні ми довідаємося, про героїв російсько-української війни 2014-2023 рр. з Надвірнянщини.	<i>Логічна Аксіологічна</i>
2 хв	IV.Актуалізаційний етап		1. Яку епоху ми зараз вивчаємо? (Учень) 2. Які характерні риси цієї епохи? (Учень)	<i>Хронологічна Хронологічна</i>
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	1. Герої російсько-української війни 2014-2023 рр. з Надвірнянщини Додаток 1	Вправа «Займи позицію» 1.Чому, на вашу думку, герої з Надвірнянщини відіграли важливу роль у захисті України під час війни 2014-2023 рр.?	<i>Мовленнєва Аксіологічна Логічна</i>

/ інформаційна

/ інформаційна
**Прослуховування
патріотичної пісні
(3 хвилини)
БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ – Героям
(UA)**

Посилання на відеоматеріал
URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=b8ssbp3IjVc>

/ інформаційна

2. Чому, на вашу думку, громадськість повинна знати та пам'ятати про героїв російсько-української війни з Надвірнянщини?
Вправа «Закінчи речення»

Ім'я одного з героїв російсько-української війни з Надвірнянщини є...
(Учень)

Герой з Надвірнянщини, який отримав нагороду за відвагу, це... (Учень)

Одним з визначних подвигів героїв з Надвірнянщини було...
(Учень)

Зберігання пам'яті про героїв з Надвірнянщини важливо тому, що...
(Учень)

Метод «Коло ідей»
1. Пам'ять про героїв війни з Надвірнянщини зберігається завдяки...
(Учень)

Мовленнєва

Хронологічна

Логічна

Мовленнєва

Логічна

Логічна

Логічна

			Метод «Мозкового штурму» Які якості характеру потрібні, щоб стати героєм? Які конкретні дії героїв з Надвірнянщини заслуговують на особливу увагу? Як ми можемо вшанувати пам'ять про героїв з нашого регіону? Що ми можемо зробити, щоб підтримати сучасних героїв та їхні родини?	<i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Логічна</i>
6 хв	VI. Систематизація знань		1. LearningApps Кросворд https://learningapps.org/view26354610 3. LearningApps Вікторина https://learningapps.org/view31122854	<i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Хронологічна</i> <i>Просторова</i>
3 хв	VII. Висновки	Отже, на сьогоднішньому занятті ми розглянули, що		

		тема "Герої російсько-української війни 2014-2023 рр. з Надвірнянщини" дозволяє глибше осмислити важливість героїзму та самовідданості людей, які захищали нашу країну. Герої з Надвірнянщини відіграли важливу роль у забезпеченні миру та стабільності, їхні подвиги надихають і викликають гордість за свій регіон та країну. Вивчаючи їхні історії, ми не тільки вшановуємо пам'ять про цих мужніх людей, але й навчаємося цінувати та захищати те, що нам дороге. Їхній приклад служить нагадуванням про те, що справжній героїзм полягає у здатності долати труднощі заради високої мети. Ми повинні пам'ятати їхні імена та подвиги, щоб передати цю пам'ять майбутнім поколінням. Важливо також підтримувати родини героїв і продовжувати боротися за ті ідеали та цінності, які вони відстоювали./ інформаційна		
1 хв	VIII. Домашнє завдання	До побачення!	1. Напишіть есе на тему «Герой мого краю: історія одного з захисників з Надвірнянщини» 2. Проведіть інтерв'ю з ветераном російсько-української війни або з членами родини героя з Надвірнянщини. Підготуйте список пи	

			тань, запишіть розмову (з їхньої згоди) та напишіть статтю або репортаж на основі отриманих відповідей.	

Додаток 1

